RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1920. Andra kammaren. Nr 33.

Lördagen den 20 mars, f. m.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 15 innevarande mars.

§ 2.

Herr statsrådet *Sandler* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 282, om beviljande av medel till en extra division i Svea hovrätt;

nr 297, med förslag till ändrad lydelse av § 2 4:o tryckfrihetsförordningen;

nr 298, med förslag till lag med vissa bestämmelser i syfte att trygga rätt till elektrisk kraft m. m.;

nr 256, angående tillfällig höjning av postavgifterna m. m.;

nr 257, angående inköp för postverkets räkning av fastigheten å tomterna 309, 310, 315, 316 och 317 inom kvarteret Frigga i Ystad m. m.;

nr 260, angående anordnande av en ny statens vårdanstalt för alkoholister;

nr 263, angående anslag till upprätthållande av radiumhemmets verksamhet m. m.;

nr 276, angående anslag till inköp av vattenfall och fastigheter samt utförande av nyanläggningar vid statens vattenfallsverk;

nr 280, angående ortstillägg till tjänstemän och betjänte vid länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län m. fl.;

nr 285, angående lån åt Svenska lufttrafikaktiebolaget för anordnande av en luftskeppsstation i Stockholm;

nr 286, med förslag till lag om ändrad lydelse i vissa delar av förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862 m. m.; och

nr 300, angående inköp för postverkets räkning av fastigheten nr 4 i kvarteret Laxen å Södermalm i Stockholm.

Dessa propositioner blevo på begäran bordlagda.

§ 3.

I enlighet med därom den 17 i denna månad fattat beslut skulle nu företagas val av tolv ledamöter och fjorton suppleanter i andra särskilda utskottet; och anställdes först val av ledamöter i nämnda utskott.

Därvid avlämnades 148 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »gemensam lista» och upptagande namnen på nedannämnda personer i följande ordning:

herr *Kristensson*
» *Lindman*,
» *Edén*,
» *Bärg*,
» *Jönsson* i Boa,
» *Lindqvist* i Kosta,
» vice talmannen *Hamilton*,
» *Sjöblom*,
» *Brännström*,
» *Löfgren* i Stockholm,
» *Engberg* och
» *Svedberg*. .

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utskottet.

Härefter anställes val av suppleanter.

Därvid avlämnades 115 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckningen »gemensam lista» och upptagande namnen på nedannämnda personer i följande ordning:

herr *Johansson* i Uppmälby,
» *Månsson* i Erlandsro,
» *Olsson* i Ramsta,
» *Lövgren* i Nyborg,
» *Kahlström*, .
» *Zander*,
» *Karlsson* i Gasabäck,
» *Sköld*,
» *Winkler*,
» *Hamrin*,
» *Sjölander*,
» *Olsson* i Kullenbergstorp,
» *Fast* och
» *Jeppsson*.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utskottet.

§ 4.

Justerades protokollsutdrag angående de i nästföregående paragraf omförmälda valen.

§ 5.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts nedannämnda å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till jordbruksutskottet propositionerna:

nr 235, angående vissa anslag till lantmäteriväsendet m. m.;

nr 271, angående lönereglering för domänverkets personal;

nr 272, med förslag i fråga om antalet av vissa befattningar vid domänverket;

nr 273, angående ny stat för statens skogsförsöksanstalt;

nr 274, angående anslag till statens skogsskolor och skogshushållning i allmänhet m. m.; och

nr 275, angående höjning av anslagen för tillsyn å enskildas skogar;

till bankoutskottet propositionen, nr 229, angående emeritilön åt extra ordinarie prästmannen M. E. Fredelius;

till statsutskottet propositionerna:

nr 244, angående bidrag till restaurering av Varnhems klosterkyrka; och

nr 245, angående höjda stipendier för elever vid folkskoleseminarier;

till behandling av lagutskott propositionen, nr 248, angående förslag till lag om ändrad lydelse av 10 § i lagen om reglering av prästerskapets avlöning den 9 december 1910;

till bankoutskottet propositionen, nr 249, angående pension åt trädgårdsdrängen E. Lundblad; samt

till statsutskottet propositionerna:

nr 251, angående anslag till svenska akademiens Nobelbibliotek; och

nr 205, angående förstärkande av det ordinarie anslaget till domkapitlens expeditioner samt provisorisk lönereglering för tjänstemän vid de ecklesiastika konsistorierna.

§ 6.

Vidare föredrogs och lades till handlingarna Kungl. Maj:ts skrivelse, nr 230, i anledning av en vid sistförflutna lagtima riksdag beslutad lag.

§ 7.

Vid nu skedd föredragning av Kungl. Maj:ts på kammarens bord liggande proposition, nr 258, angående tillfällig löneförbättring under år 1920 för viss personal inom den civila statsförvaltningen ävensom angående förstärkning av de till avlönande av vissa extra befattningshavare inom samma förvaltning samt till vikariatsersättningar m. m. anvisade medel hänvisades propositionen, i vad den anginge pensions-

och indragningsstaterna, till bankoutskottet, såvitt den rörde jordbruksärenden, till jordbruksutskottet samt i övrigt till statsutskottet.

Härpå föredrogos övriga på bordet liggande propositioner; och remitterades därvid

till bankoutskottet propositionerna:

nr 265, med förslag till kungörelse med allmänna grunder för dyrtidstillägg åt f. d. befattningshavare i statens tjänst m. fl. pensionärer m. m.;

nr 266, med förslag till kungörelse med allmänna grunder för dyrtidstillägg åt pensionsberättigade änkor och barn efter befattningshavare i statens tjänst m. fl.; och

nr 267, angående dyrtidstillägg för år 1920 åt pensionerade båtsmän och marinsoldater samt Vadstena krigsmanshuskassas understödstagare;

till bevillningsutskottet propositionerna:

nr 268, med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 13 mom. 1 i förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor; och

nr 269, angående utsträckning i särskilda fall av den i § 13 mom. 5 i gällande förordning med tulltaxa för inkommande varor föreskrivna tidsfristen av två år för utförsel eller uppläggning på restitutionsupplag av tullrestitutionsgods;

till statsutskottet propositionen, nr 279, angående beredande av kostnadsfri ledighet åt vissa extra ordinarie befattningshavare i tullverket;

till bankoutskottet propositionen, nr 264, angående pensionsförbättring åt musiksergeanterna C. A. Sundén, J. A. Bergman, S. P. E. Elmér, C. E. R. Widén och P. T. Wallin;

till statsutskottet propositionen, nr 247, med förslag till särskilt avlöningsvillkor för revisionssekreterare och visst tillägg till avlöningsvillkoren för hovrättsråd;

till behandling av lagutskott propositionen, nr 250, med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 31 maj 1918 inefattande särskilda bestämmelser angående rätten till inmutning inom vissa län;

till konstitutionsutskottet propositionen, nr 254, med förslag till ändrad lydelse av §§ 61 och 109 regeringsformen samt § 72 riksdagsordningen; samt

till behandling av lagutskott propositionen, nr 255, med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 och 7 §§ i lagen den 17 oktober 1900 om straffregister.

§ 8.

Konstitutionsutskottets utlåtanden och memorial nr 13—17 samt bevillningsutskottets betänkanden nr 16 och 17, som nu föredrogos, bordlades åter.

§ 9.

Härefter föredrogos och lades till handlingarna bevillningsutskottets memorial, nr 18, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om punkt 1) b) i bevillningsutskottets betänkande nr 11 angående vissa delar av tullbevillningen.

§ 10.

Jordbruksutskottets härpå föredragna utlåtanden nr 38, 40 och 41 blevo ånyo bordlagda.

§ 11.

Herr talmannen gav härefter på begäran ordet till

Herr Hage, som yttrade: Herr talman! Till kammaren har avlämnats ett ganska betydande antal mer eller mindre betydelsefulla propositioner. Om motionstiden till dessa propositioner icke utsträckes utöver normal tid, kan det inträffa, att motionstiden kommer att utgå under den tid, då kammarens medlemmar på grund av påskferierna rest ifrån huvudstaden. För att förhindra detta förhållande, och för att bespara herrarna en resa till Stockholm — jag tänker på dem, som möjligen tänka att väcka motioner i frågorna — vill jag tillåta mig att med hänvisning till § 55 riksdagsordningen påyrka, att kammaren måtte besluta, att motionstiden för nedannämnda propositioner utsträckes till det plenum, som inträffar näst efter tjugo dagar från propositionernas avlämnande, nämligen propositionerna nr 235, 271, 272, 273, 274, 275, 248, 258, 265, 266, 267, 279, 254 och 255. En liknande framställning göres i första kammaren.

Denna hemställan bifölls.

§ 12.

Herr statsrådet *Hansson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 281, angående uppförande å ordinarie stat av kontrollstyrelsens avdelning för ärenden angående skattefri sprit m. m.;

nr 306, med förslag till förordning angående särskilda bestämmelser rörande mantalsskrivningen för år 1921 med anledning av folkräkningen den 31 december 1920 m. m.; och

nr 307, angående anslag till bedrivande av tekniskt-vetenskaplig forskningsverksamhet inom kraft- och bränsleområdet.

Nämnda propositioner bordlades på begäran.

§ 13.

Ang. fortsatt tillämpning av gällande telefon- och telegramavgifter.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt tillämpning av gällande telefon- och telegramavgifter jämte en i ämnet väckt motion; och yttrade därvid

Ang. fortsatt tillämpning av gällande telefon- och telegramavgifter. (Forts.)

Herr Johanson i Huskvarna: Herr talman! Jag har jämte två andra kammarledamöter väckt en motion, vari vi hemställa om en mindre ändring i den nu gällande telefontaxan på så sätt, att nuvarande 1,200 samtal i taxa I ökas till 1,500 och att i taxa II 900 samtal ökas till 1,200. Helt visst är det flera andra punkter i den nuvarande telefontaxan, som behöva en jämkning, men vi hava med denna motion velat påpeka ett av de mest påtagliga fall, där orättvisa råder de olika abonnenterna emellan.

Statsutskottet har uttalat, att utskottet »emellertid förutsätter, att vid nu pågående taxerevision de av motionärerna framförda önskemålen vinna tillbörligt beaktande». Med ett sådant uttalande från statsutskottet hava vi allt hopp om, att motionärernas framställning i denna fråga blir vederbörligt beaktad vid den kommande taxerevisionen. Jag skall därför, herr talman, icke göra något yrkande.

Häruti instämde herrar *Nilsson* i Landeryd och *Jonsson* i Hökhult.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 14.

Till avgörande förelåg nu bankoutskottets utlåtande, nr 12, angående dels verkställd granskning av riksbankens styrelse och förvaltning dels ock användande av riksbankens vinst för 1919.

Punkten 1.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2.

Lades till handlingarna.

Härefter föredrogs *punkten 3;* och yttrade därvid

Herr Wikström: Herr talman! Jag skall be att få yttra några ord till förklaring av den blanka reservation, som jag fogat till denna punkt av utskottets betänkande.

Då bankoutskottet tillstyrkte ett förnyande av den sedelutgivningsrätt utöver det vanliga och normala, som riksbanken har haft under de senaste åren, var jag betänkt på att då reservera mig emot beslutet för att få till stånd en debatt över de frågor, som berörde riksbankens valuta- och sedelpolitik. Jag ansåg emellertid, att det praktiska läget var sådant, att det icke fanns någon möjlighet att få något annat riksdagsbeslut på den punkten, än bifall till framställningen, och av olika skäl ansåg jag det lämpligare att få denna debatt anknuten till det här föreliggande dechargebetänkan-

det. Nu har emellertid, som bekant, ett ärende kommit emellan, som medfört, att hela denna debatt upptagits i ett annat sammanhang. Jag skall nu för min del icke bidraga till att ånyo riva upp en debatt, som i det väsentligaste måste bliva ungefär densamma, som har pågått under de gångna dagarna, genom att utforma min reservation i något särskilt yrkande. Saken har förevarit, och vad på mig ankommer får det därvid bero.

Jag har därför icke något yrkande att framställa, utan har endast med dessa korta ord velat motivera min reservation.

Vidare anfördes ej. Kammaren beslöt lägga punkten till handlingarna.

I *punkten 4* hemställde utskottet, att riksdagen måtte besluta, att riksbankens för år 1919 tillgängliga vinstmedel, 8,969,812 kronor 42 öre, skulle bibehållas åt riksbanken till framtida disposition. *Ang. riksbankens vinst för år 1919.*

Reservation hade vid denna punkt avgivits av herrar *Wikström* och *Bäcklund*.

Efter föredragning av utskottets hemställan, yttrade:

Herr Bäcklund: Herr talman, mina herrar! Jag har inom utskottet hävdat den uppfattningen, att det vore på tiden, att riksdagen finge någon insikt i fråga om riksbankens valutor. Förhållandet var ju det, att bankoutskottet år 1916 tog initiativ till att avsätta de s. k. riksbanksvinsterna till framtida disposition, eller, med andra ord, för att disponera dem för att reglera det bokförda värdet på valutor, om så påfordrades. I likhet med 1916 års bankoutskotts förslag har sedan enahanda beslut fattats både år 1917 och år 1918. Även nu äro vi också enligt utskottets förslag färdiga att fondera medlen av 1919 års vinst.

Utskottet har emellertid icke gått den väg, som jag ansett vara den lämpligaste i detta fall. Visserligen kan man säga, att min uppfattning åtminstone till hälften bifallits av utskottets, nämligen att dessa nu avsatta medel liksom även den vinst, som uppstått 1919, och vinsten för år 1920 skola få användas för avskrivning av det bokförda värdet på de utländska valutorna, men jag har den uppfattningen, att detta icke kommer att räcka till, utan att det bokförda värdet ändå vid årsskiftet kommer att stå ganska avsevärt över dagskursen på dessa utländska valutor. Jag har därför för min del yrkat, att andra stycket på sidan 11 skulle få ett tillägg av följande lydelse: »Skulle dessa medel, som nu ställas till riksbankens förfogande, visa sig otillräckliga, så torde fullmäktige till nästa års bankoutskott inkomma med yttrande och förslag till ytterligare åtgärder.»

Jag anser icke, att det är tillfyllest med utskottets uttalande, att man får använda så och så många millioner för avskrivning, ty, såsom förut nämnt, anser jag, att detta icke under några omständigheter kommer att räcka till. Efter behandling av ärendet inom utskottet och med den tillgång till fullmäktiges protokoll, som

Ang. riksbankens vinst för år 1919. (Forts.)

utskottet haft, har nämligen åtminstone jag fått den uppfattningen, att, då det gäller dessa valutor, räcker det icke med dessa nu föreslagna millioner för avskrivning, utan det torde tarvas mycket mera. Dessutom är det ju så, att riksdagen icke alls vetat något om dessa förhållanden mer, än att så och så mycket pengar eller riksbankens vinst under några år avsatts för framtida behov. Riksdagen vet icke alls något om, hur det är ställt, vilka värden de äro bokförda och vilken förlust som kommer att uppstå därpå.

Min förutvarande bänkkamrat, riksdagsman Bogren, och jag hava förut hävdat samma uppfattning, som jag nu gjort mig till tolk för i år, och vi reserverade oss på denna punkt i fjol.

Som herrarna förstå, är det med den sedvänja, som råder inom utskottet i fråga om dylika saker, omöjligt för mig att på något sätt lägga fram några siffror, som kunna bevisa mina påståenden. Jag är emellertid av den uppfattningen, att det borde vara riksdagens plikt att — exempelvis efter nästa nyår — verkligen få reda på, hur det står till, sedan avskrivningarna enligt utskottets förslag blivit gjorda, om pengarna räckt till och till vilket värde riksbankens valutor då äro bokförda.

Det är den uppfattning jag velat uttala i detta fall, och jag tror, att det vore rätt, om riksdagen ville gå på den linjen och verkligen få klarhet i detta för en gångs skull.

Här kommer att sägas, att man kan icke tala om dessa saker var som helst och när som helst och angiva, hurudan riksbankens ställning i det fallet är, och det håller jag med om, det kan vara riktigt. Men vi ha haft hemliga sammanträden här många gånger, när det gällt en hel del frågor, och enligt min mening borde, om man ej kan tala om detta offentligt, ett hemligt sammanträde kunna hållas, så att riksdagens ledamöter åtminstone få del av hurudan ställningen är i detta avseende beträffande den bank, för vilken riksdagen egentligen är principal.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utökning av andra punkten på sid. 4, som jag förut läst upp, och därmed tror jag, att det skulle bli klart ifråga om riksdagens ställning och nästa riksdag få ingående kännedom om, hur det står till med de utländska valutorna och hur mycket som behövt avskrivas eller hur mycket som fattas för att komma ned till dagskursen. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr *Wikström* instämde häruti.

Herr Kristensson: Herr talman! Då den föregående ärade talaren föreslog ett tillägg till motiveringen i utlåtandet, skall jag be att få yttra några ord med anledning därav.

För min del ber jag att få yrka avslag på detta förslag om tillägg, som synes vara i denna stund synnerligen omotiverat därför att varken den föregående ärade talaren eller fullmäktige eller någon annan institution i detta land kan i detta ögonblick bestämt uttala sig om den sak, som här är i fråga. Ingen vet i detta nu, hur

läget i det hänseendet kommer att vara vid årsskiftet. Nu tror jag icke för min del, att vad den föregående talaren därvidlag spådde, kommer att inträffa, men om det förhållandet skulle inträffa, från vilket han tycks utgå, ja, då inträffar ju, att till hösten under oktober och november månader blir det statsrevisionen, som får granska detta. Och om statsrevisionen då finner sådana förhållanden föreligga, att de böra påpekas, då kommer statsrevisionen säkerligen att göra ett sådant uttalande. Vidare åligger det fullmäktige självklart vid bokslutets uppgörande, efter de direktiv, som utskottet redan givit, om riksdagen bifaller betänkandet, att själva taga initiativet härvidlag. Men om fullmäktige ej skulle vilja det, kan vid nästa års riksdag bankoutskottet vidtaga erforderliga åtgärder.

Ang. riksbankens vinst för år 1919. (Forts.)

Med anledning av ett par yttranden, som den föregående talaren hade om, att riksdagen här i detta fall icke fått veta något; och icke vet något, så vill jag erinra om, att det enligt gällande lagar och författningar endast är tre korporationer, som kunna blotta riksbankens inre affärsförhållanden. Det är fullmäktige själva, statsrevisorerna och bankoutskottets majoritet. Nu har statsrevisorerna år efter år synnerligen noggrant genomgått dessa ting. Högern har suttit i majoritet i statsrevisionen. Ingen enda ledamot har under de sista åren ansett sådana förhållanden föreligga, att de skulle påkalla särskilt uttalande från statsrevisorernas sida. Inom utskottet har under de två sista åren vänstern haft majoritet. Dess representanter där ha icke heller ansett vad som förelegat vara sådant, att det bort påkalla ett extra ingripande. Vi veta alla, att förhållandena äro en följd av ett femårigt abnormt krigstillstånd och de internationella förhållandena äro fortfarande sådana, att det icke kan vara ur landets intresse lämpligt att redan nu komma till offentligheten med en ingående redogörelse för de utländska tillgodohavanden, som den svenska staten har. Utskottet säger också enhälligt, så när som på de två reservanterna, att svårigheterna nu äro måhända större än tillförene. Men den dagen kommer förr eller senare, då slöjan kan lyftas över de saker, som nu på sina håll föranleda en viss oro. Jag vill dock här begagna tillfället att fästa uppmärksamheten på, att såväl statsrevisorerna som bankoutskottets majoritet icke ansett det föreligga någon som helst anledning till oro för riksbankens vidkommande beträffande dess utländska valutor.

Herr Sköld: Herr talman, mina herrar! Av några yttranden, som herr Bäcklund hade, fick man det intrycket, att ett bifall till hans förslag möjligen skulle bringa en smula ljus över riksbankens affärer. Jag vet ej, om det är möjligt att nå detta resultat genom ett bifall till herr Bäcklunds yrkande, men om så är, så skall jag på det livligaste instämma däri. Jag har nu den uppfattningen, att likaväl som det är nödvändigt att vi få klarhetens ljus över ett lands diplomatiska förhållanden, är det oundgängligen nödvändigt också, att vi få klarhet, offentlighetens ljus över statens bank och över de affärstransaktioner, som den bedriver. Jag har för min del

Ang. riksbankens vinst för år 1919. (Forts.)

icke suttit i bankoutskottet och är icke heller riksbanksfullmäktig eller statsrevisor, och därför vet jag ingenting. Men det är väl dock en offentlig hemlighet, att det var vissa transaktioner vid världskrigets inbrott, särskilt beträffande riksbankens tillgodohavanden i tyska mark, som här spelat in. Jag menar, att hela riksbankens politik vid det tillfället nog var i synnerlig grad misstänkt, och om det uttalande, som herr Bäcklund vill ha infogat i motiveringen, kan leda till att riksdagen kunde få mera kännedom om vad som försiggår i riksdagens egen bank, så vore det mycket lyckligt, och jag skall därför be att få yrka bifall till herr Bäcklunds förslag.

Herr Jönsson i Revinge: Herr talman! Jag undrar i alla fall, om icke herr Sköld är något överdriven i sina fordringar, när han kräver, att riksbankens alla affärstransaktioner skola läggas fram för riksdagens samtliga ledmöter, så att man i detalj kan studera alla dessa affärer. Ty det torde väl ej förekomma inom bankvärlden i allmänhet och icke ens i fråga om de centrala bankerna, att man på sådant sätt blottar affärerna för en mängd personer. Det torde väl i det fallet, tycker jag, få anses vara tillräckligt, att bankoutskottet och statsrevisionen äro i tillfälle att ingående granska dessa affärer. Och dessa korporationer, i vilka olika partier äro representerade, ha icke funnit anledning till någon som helst anmärkning med anledning av riksbankens utländska affärer. Ty det förhåller sig ej så, som herr Sköld nu insinuerade, att det skulle kunna vara tal om att riksbankens politik på något sätt vore misstänkt med anledning av att banken fått en del utländska fordringar. Detta beror nämligen på andra dispositioner, träffade av ansvariga myndigheter, över vilka riksbanken ej för sin del har något avgörande. Och härtill kommer ju ytterligare, att på dessa utländska fordringar äro nu så stora avskrivningar gjorda, att vad som återstår icke utgör något vidare betydande belopp. Det finnes sålunda ej minsta anledning vare sig för riksdagens eller landets del att vara orolig för dessa utländska fordringar då vad som återstår av dessa, som sagt, endast utgör relativt obetydliga belopp. Och skulle man jämföra härvidlag riksbankens affärer med ett stort antal enskilda bankers, så är jag övertygad om att riksbankens ställning skulle framstå som ojämförligt bättre än de flesta enskilda bankers.

Jag kan sålunda icke finna någon anledning till det uttalande, som föreslagits av herr Bäcklund, och ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Bäcklund: Herr talman! Det förvånar mig verkligen, att man kan förringa denna fråga, såsom den siste ärade talaren gjorde, när det i alla fall föreligger förslag av utskottet att använda 25 miljoner av fonderade vinstmedel för avskrivning. Man kan väl då icke i alla fall påstå, att det här icke är fråga om några så betydande belopp att avskriva, eftersom valutorna redan skulle vara så nedskrivna. Dessutom kommer denna summa att bli avsevärt

Ang. riksbankens vinst för år 1919. (Forts.)

större. Ty det är också meningen att använda 1920 års vinst, då det ju är vid årsskiftet, som denna avskrivning skall göras. Således kan man säga, att det går på över 30 miljoner, när det gäller de utländska valutorna. Det torde då icke gå att, såsom man nu gjort här, bagatellisera hela saken och göra gällande, att det redan är gjort så stora avskrivningar. Jag är för övrigt av den uppfattningen, gentemot herr Jönsson i Revinge, att dessa 30 miljoner icke komma att räcka till.

Nu kan man ju diskutera den här saken och ha olika uppfattningar, då man ej vet, vilket värde som representeras av de inneliggande utländska valutorna till nyåret. Men trots det att statsrevisionen och bankoutskottet haft tillgång att närmare studera dessa förhållanden, så är jag ändå av den uppfattningen, att riksdagen bör själv någon gång bli i tillfälle att se på papperen. Och jag anser icke, att jag varit obillig i mina fordringar, då jag vill vänta så länge som till nästa nyår, således till nästa riksdag, för att få ett förslag av fullmäktige och med ledning därav kunna avgöra, hur det egentligen står till och hur långt man kunnat avskriva dessa fordringar och vad som fordras för att ytterligare nedskriva dem till dagskursen.

Jag anser, att vem som helst borde kunna gå med på detta förslag, och detta oaktat bankoutskottets majoritet stannat på en annan linje. Det är ju ingen revolution på området, som jag begär, utan jag begär endast att riksdagen för sin del skall få veta, hur det står till med dessa valutor och hur mycket vi få kosta på, för att få det bokförda värdet nedbringat till dagskursen. Jag kan alls icke förstå, att man kan göra gällande från utskottsmajoriteten och från statsrevisionen, att detta icke är något att tala om. En sådan uppfattning är enligt min mening alldeles felaktig. Saken ligger så, att det är icke fullmäktige i riksbanken, som ha försökt att göra den här avskrivningen, utan det är utskottsmajoriteten, som hittat på den här saken. Nå, är det då så förfärligt farligt, att det här verkligen finnes en reservant, som önskar, att då vi gjort avskrivningar, vi också skola få reda på, huru de verkat och om vi behöva gå längre. Jag tycker att det borde ligga var och en om hjärtat att för en gångs skull få full klarhet i denna fråga.

Herr Lindvall: Med instämmande i herr Jönssons i Revinge uttalande, att utskottet vid behandlingen av föreliggande ärende icke kunnat komma till något annat slut, än det kommit, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Wikström: Jag har fortfarande samma uppfattning, som jag hade 1918 och vilken jag då gav uttryck åt vid föredragning av bankoutskottets betänkande rörande riksbankens förvaltning, nämligen att riksdagen har rätt att få reda på de *verkliga* förhållandena i fråga om riksbankens vinst och vad därmed äger sammanhang. Det är i alla fall uppenbart och veterligt för oss alla, att

Ang. riksbankens vinst för år 1919. (Forts.)

det bokslut, som här offentliggjorts, visserligen är formellt fullt riktigt, men icke reellt riktigt på det sätt, att det visar den verkliga ställningen, och detta därför att man icke följt samma kutym, som jag förmodar att man är tvungen att följa inom de privata bankerna, och som är sed inom alla solida affärer, nämligen att upptaga de inneliggande värdena till dagskurser.

Nu vill jag säga för min del, att min uppfattning är, att det föreligger icke alls sådana förhållanden, att anledning till någon som helst oro eller panik skulle behöva förefinnas. Men jag har den uppfattningen, att det bör i mesta möjliga mån vara klara verba och rent spel, och jag kan för min del icke förstå, varför man icke skall få för riksdagen tala om precis, hur den verkliga ställningen är, när det i alla fall, så vitt jag förstår, icke skulle innebära någon fara.

Nu har det gjorts gällande här, liksom förut inom bankoutskottet, att det medför fara att yppa någonting beträffande de inneliggande valutorna. Ja, detta har jag hört till övermått, men den dag i dag är, har jag icke fått någon åtminstone för mig begriplig upplysning, vari denna fara skulle bestå. Det förefaller mig, att det icke finns några sådana viktiga skäl. Det kan väl icke heller i någon mån bidraga att hämma eventuell oro, om man på detta sätt laborerar med onödigt hemlighetsmakeri år efter år och gör gällande, att det icke går an att lägga fram det verkliga sakläget. Mig förefaller det vara klart och tydligt, att detta fastmer är ägnat att skapa oro både inåt och utåt. Men det tyckes verkligen vara så, att när den hemliga diplomatin nu hela världen över kommit i misskredit, vårdas den däremot alltjämt synnerligen ömt inom bankoutskottet, ja, till den grad, att när det gäller ett viktigt utskottsutlåtande, det icke anses lämpligt, att riksdagen skall få reda på ens vilka utskottsledamöter som deltagit i ifrågavarande beslut.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr Kristensson: Herr talman! Jag tror, att de flesta av kammarens ledamöter i varje fall torde förstå, att det finns saker och ting, som om de under dessa krisår i ett nu skulle offenliggöras och bli kunniga inför hela världen, komme att bidraga till att vålla vårt land vissa skador. Det är denna uppfattning, som gjort sig gällande hos bankofullmäktige, inom statsrevisionen och inom bankoutskottet, alla de tre delegationer, som känna till och ha granskat dessa förhållanden. Det finns emellertid tydligen åtskilliga, som vilja utsätta landet för vissa risker i stället för att ha förtroende för de personer, som riksdagen själv insatt i nämnda tre delegationer. Jag vill emellertid här upprepa, vad den näst föregående talaren yttrade och som jag i alla fall finner vara synnerligen värdefullt, då därmed även från det hållet kommit ett erkännande om, att det icke finns anledning till oro i detta fall.

Här har nu framställts ett yrkande, som jag, såsom förut nämnts, finner synnerligen omotiverat. Jag förstår icke, att riks-

dagens andra kammare bör gå med på ett sådant yrkande, då kammaren icke kan förutse, om ställningen är sådan, som den ärade ledamoten håller före, vilken framställt detta yrkande. Utskottsmajoriteten har icke ansett, att man kan uttala sig på det sättet om saker och ting, som man icke känner till.

Ang. riksbankens vinst för år 1919. (Forts.)

Därför, herr talman, ber jag att få vidhålla mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr Bäcklund: Herr talman! Jag skulle icke ha begärt ordet en gång till i denna sak, men när bankoutskottets ordförande vill göra det till en landsskadlig sak att yttra vad jag här i kammaren gjort, vill jag säga, att jag tycker detta är att gå något för långt i alla fall. Det är icke för mycket, om riksdagen, när den avsatt 30 miljoner kronor för ändamålet, får reda på, hur det egentligen står till med de utländska valutorna, sedan ifrågavarande avskrivning är gjord, då en av statsrevisorerna påstått, att här icke finns mycket att avskriva alldenstund avskrivningen var gjord i stor utsträckning förut. Jag kan under sådana förhållanden icke förstå bakoutskottets ordförande, när han kommer till det resultat, att det skulle vara landsskadligt att begära klarhet på detta område, att det sålunda skulle skada vårt land utåt. Jag har icke den uppfattningen, att det skulle så göra. Därför, herr talman, vidhåller jag mitt yrkande och kommer att driva det till votering också.

Med herr Bäcklund förenade sig herr *Jensen*.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till det av herr Bäcklund under överläggningen framställda yrkandet; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl av herr Bäcklund, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i punkten 4 av utskottets förevarande utlåtande nr 12, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det av herr Bäcklund under överläggningen framställda yrkandet.

Omröstningen utföll med 84 ja mot 70 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten 5.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 15.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget bankoutskottets utlåtande, nr 20, angående vissa framställningar rörande elfte huvudtiteln, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna.

Punkterna 1—9.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Ang. pension åt avlidne löjtnanten F. G. A. Netzlers moder.

Punkten 10, angående pension åt avlidne löjtnanten vid flottan F. G. A. Netzlers moder.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 36, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen medgiva, att avlidne löjnanten vid flottan Fritz Gustaf Astley Netzlers moder, änkan Gerda Ragnhild Elvira Netzler, född Borg, finge från och med den 1 augusti 1918, så länge hon förbleve i sitt nuvarande änkestånd, å allmänna indragningsstaten uppbära en årlig pension av 500 kronor.

I sammanhang härmed hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av herrar *Lübeck* och *Lindman* väckt motion, nr 304, vari hemställts, att riksdagen ville bestämma den av Kungl. Maj:t i förevarande proposition föreslagna årliga pensionen för änkan Gerda Ragnhild Elvira Netzler, född Borg, till ett belopp av 2,000 kronor.

Utskottets hemställan innefattade, att riksdagen, med avslag å ovanberörda motion, måtte bifalla Kungl. Maj:ts framställning i ämnet.

Efter föredragning av punkten yttrade

Herr Söderhielm: Herr talman, mina herrar! Här föreligger ånyo ett fall av den långa raden framställningar om understöd till genom olycksfall under tjänstgöring omkomna personers efterlevande, som riksdagen under de senare åren haft att taga befattning med. Det rör sig nu om en gammal mor, som gjort framställning om att erhålla skäligt understöd under återstoden av sitt liv på grund av att hennes son omkommit under flygning. När då det skäliga beloppet skulle bestämmas, hade man icke några fastställda grunder att gå efter, utan statskontoret satte sig att undersöka, huru högt fru Netzler var taxerad, och som det visade sig, att hon var taxerad till 1,500 kronors inkomst för år 1917 ansågs hennes ekonomiska ställning »icke vara alltför bekymmersam», och på den grund föreslogs en pension åt henne av 500 kronor årligen!

Nu förhåller det sig ju så, att det över huvud taget icke finns någon ledning för bestämmande av dessa pensioner åt flygares efterlevande. För några år sedan avlämnades visserligen ett sakkunnigbetänkande rörande flygväsendet och därmed förknippade ekonomiska frågor, men av åtskilliga skäl, på vilka jag icke här behöver

Ang. pension åt avlidne löjtnanten F. G. A. Netzlers moder. (Forts.)

inlåta mig, föreligger icke något beslut med anledning av detta betänkande. Emellertid föreslogs det där, att ett sådant fall som detta, till efterlevande far eller mor, eller om båda levde, till dem båda gemensamt, skulle utgå ett belopp av 2,000 kronor. Det vill ju också synas, som om flygtjänstens beskaffenhet vore av den natur, att den borde värdesättas något annorlunda än den vanliga fredliga tjänstgöringen.

Nu har emellertid Kungl. Maj:t icke ansett sig kunna frångå, förmodar jag, statskontorets uttalande, och utskottet har i sin ordning följt den kungl. propositionen i ämnet och därför icke velat giva sitt bifall till vad de två motionärerna föreslagit, nämligen att fru Netzler skulle få den 2,000 kronors pension, som de sakkunniga ansett lämpligt. Man kan väl över huvud knappast undertrycka den känslan, när man läser detta utskottsbetänkande, och ser, vilka pensioner som där föreslås i de olika fallen, att man varit tämligen okänslig för penningens faktiska värdefall. Det är ju nästan beklämmande att se, huru låga belopp, som av utskottet över lag förordats. Till de särskilda omständigheter, varunder löjtnant Netzler satt livet till, har man tydligen icke tagit någon hänsyn.

Det är naturligtvis, det inser jag, ej stor utsikt för mig att vinna något med ett yrkande om det högre beloppet, men jag kan icke underlåta att här uttrycka den åsikten, att det skulle hava varit mycket önskvärdt, om utskottet till vad som nu sagts beträffande angelägenheten, att *enhetliga* grunder kunde genomföras vid beviljande av understöd åt genom olyckshändelse vid flygning omkomnas efterlevande, därjämte inryckt en passus, som kunde ge stöd för, att vid dessa pensioners tillmätande hänsyn också toges till de med flygverksamheten förenade särskilda riskerna och omständigheterna.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionärernas förslag.

Herr *Lithander* instämde häruti.

Herr Kristensson: Herr talman! Här föreligger för ovanlighetens skull ett enhälligt utlåtande från bankoutskottet beträffande avstyrkande av en motion. Redan detta förhållande torde för kammaren klargöra, att läget icke är sådant, att de, som närmast haft att behandla denna pension, kunnat gå med på bifall till vad i motionen påyrkas. Det skulle ju strida emot de beslut, som riksdagen i liknande fall under senare åren fattat, och vidare framgår det av utlåtandet, att här visserligen har av tillkallade sakkunniga avgivits ett förslag beträffande pensioner åt efterlevande till personer, som omkommit genom flygolycka under tjänstgöring; men regeringen har hittills icke ansett, att detta betänkande av de sakkunniga vore sådant, att det kunde läggas till grund för en regeringsproposition, och vid sådant förhållande torde det näppeligen gå för sig, att riksdagen på förhand ansluter sig till de grunder, som de sakkunniga uttalat, vilket skulle bli fallet, om man bifölle denna motion.

Ang. pension åt avlidne löjtnanten F. G. A. Netzlers moder. (Forts.)

Att nu föregripa den ytterligare utredning, som i detta fall tydligen är av behovet påkallad och som utskottet också understrukit, att man snarast möjligt skulle få till stånd, kan icke heller vara lämpligt. Det synes i alla fall, som om motionärerna borde vara tacksamma mot utskottet, att det i alla fall så till vida tagit positiv ståndpunkt till frågan, att det inryckt dessa ord i motiveringen.

Här föreligger nu vidare ett principuttalande av statskontoret på sid. 8 i betänkandet, och om herrarna läsa igenom, vad statskontoret där yttrar, så tror jag, att herrarna bli ännu mera övertygade om, att utskottet härvidlag intagit en riktig ståndpunkt.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Punkterna 11—14.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 16.

Föredrogs vart för sig första lagutskottets utlåtanden:

nr 16, i anledning av väckt motion med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen om fri rättegång den 19 juni 1919; och

nr 17, i anledning av väckt motion med förslag till lag angående rättshjälp åt häktad.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 17.

Härpå föredrogs andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av möjlighet för folkskollärare att genom självstudier förvärva kompetens för viss undervisning i fortsättningsskolor; och blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 18.

I fråga om åvägabringande av billigare tandvård.

Vidare förekom till behandling andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, om skrivelse till Kungl. Maj:t om åvägabringande av billigare tandvård.

I en inom andra kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 293, hade herr *Johanson* i Huskvarna

m. fl. hemställt, att riksdagen måtte ingå till Kungl. Maj:t med begäran om skyndsam utredning i syfte att åvägabringa billigare tandvård.

I fråga om åvägabringande av billigare tandvård. (Forts.)

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr Johanson i Huskvarna: Herr talman! I denna motion ha vi föreslagit, att riksdagen måtte ingå till Kungl. Maj:t med begäran om skyndsam utredning i syfte att åvägabringa billigare tandvård.

Närmaste anledning till, att denna vår begäran framkommit, är de förhållanden, under vilka vi nu befinna oss. Allting har stigit oerhört i pris, och tandläkarnas arvoden ha skruvats upp i höjden rätt avsevärt. Detta gör, att en stor del och för övrigt kanske den största procent av Sveriges folk nu icke har råd att bestå sig med den tandvård, som behöves, på grund av de höga arvodena. Vi sysselsätta oss här i riksdagen oupphörligt med att tillvarataga materiella värden och intressen, men hälsan är väl ändå den största gåva, som mänskor äga. Nu tillkommer härvidlag, att uttalanden gjorts vid flerfaldiga tillfällen, att tandvården har en ofantligt stor betydelse, när det gäller folkhälsan i allmänhet. Då är det också helt visst riksdagens plikt att försöka göra något även på detta område. Ledamöterna inom utskottet, som behandlat vår motion, tyckas ha varit av samma uppfattning i stort sett som motionärerna, ty de uttala här i det första stycket av sitt betänkande: »Behovet av förbättrad tandvård särskilt för den mindre bemedlade befolkningen i vårt land har redan länge gjort sig gällande och har blivit allt mer kännbart, sedan de i samband med den rådande dyrtiden högst avsevärt ökade tandläkararvodena för den stora allmänheten omöjliggjort anlitande av läkarvård i erforderlig utsträckning. Åstadkommandet av billigare och därmed lättillgängligare tandvård är därför ett önskemål, som utskottet i likhet med motionärerna till fullo behjärtar.»

Medicinalstyrelsen har också yttrat sig över vår motion, och den ställer sig sympatisk till själva saken och säger, att frågan utan tvivel är av stor betydelse i hygieniskt avseende. Sålunda tyckas vi vara eniga om, att ett verkligt behov föreligger, att det göres något på detta område. Men när vi då komma till frågan, hur och på vad sätt vi skola kunna åstadkomma någon hjälp, så stöta vi på de största svårigheterna.

Utskottet motiverar sitt avslagsyrkande med, att motionärerna i sin motion icke kommit fram med några riktlinjer, varefter denna utredning skulle läggas, och icke heller lämnat några direktiv för densamma. Jag känner på mig, att om utskottets ärade ordförande tager till orda i den här frågan, kommer han bl. a. att säga ungefär det, att saken är behjärtansvärd, men som motionärerna icke givit

I fråga om åvägabringande av billigare tandvård. (Forts.)

något uppslag, hur en dylik utredning skall läggas, så måste utskottet yrka avslag på motionen. Jag skulle nu först som sist vilja svara på en sådan invändning genom att instämma i vad en talare sade för några dagar sedan, då ett ärende behandlades här i kammaren. Han sade då nämligen bl. a., att det är icke lätt för en motionär att åstadkomma en utredning, som blir tillfredsställande. Däremot vore det lämpligt, om riksdagen såsom motionärerna här begärt, hänsköte frågan till Kungl. Maj:t, ty Kungl. Maj:t har ju alltid organ och resurser att kunna åstadkomma, vad icke en enskild motionär kan i en sådan fråga som denna.

Den största svårigheten härvidlag är emellertid, att det råder stor brist på tandläkare. Den saken är nu föremål för utredning, enligt vad som framgår av utskottets behandling av denna fråga, och det är meningen, att det nuvarande tandläkarinstitutet skall utvidgas, så att vi på den vägen kunna utbilda flera tandläkare. Men helt säkert kommer detta att dröja långt om, kanske under en oöverskådlig framtid, så att på den vägen tror jag för min del icke, att vi kunna få någon verklig hjälp på detta område, vilket vi nu önska, och som vi så väl behöva.

Därför skall jag be att få hänvisa till ett uppslag, som professor Jundell gjort i den här frågan; ty jag tänker mig, att denna fråga kommer att bli föremål för diskussion och behandling samt möjligen återkommer till riksdagen någon annan gång, även om den nu blir avslagen i dag. Professor Jundell har givit ett uppslag, som står att läsa i Svensk Läkartidning, vilken jag tyvärr icke har tillhands för tillfället, men jag ber att med några ord få skissera ungefär vad hans förslag innebär.

Han vill, att vi skola försöka organisera tandläkarvården och vad dit hör på samma sätt, som den allmänna sjukvården nu är organiserad. Han tänker sig då, att staten skulle inrätta jämte det tandläkarinstitut, som nu finnes, ytterligare ett. I detsamma skulle kraven på inträdesfordringarna flyttas ner, så att realskoleexamen eller examen från åttaklassigt läroverk skulle berättiga till inträde i detta tandläkarinstitut. Han tänkte sig därjämte, att det skulle huvudsakligen intagas kvinnliga elever därstädes; och jag tror för min del, att detta är ett gott uppslag, ty kvinnor äro för övrigt bäst lämpade på sjukvårdens område och torde också vara mycket väl lämpade, när det gäller tandvården. Kvinnor mellan 20 och 35 år skulle vinna inträde i det föreslagna tandläkarinstitutet, och kurserna skulle bli ettåriga. De, som gingo ut därifrån, skulle dock icke få bedriva självständig tandläkarvård, utan de skulle arbeta under överinseende av en tandläkare. Man har också tänkt sig, att man skulle ordna saken på ett särskilt sätt ute på landsbygden, där behovet på detta område många gånger är mycket stort. Man skulle där för vissa områden, bestående av flera kommuner, eller för folkrika trakter, inrätta en eller flera tandkliniker, där dessa biträdande tandläkare skulle arbeta under överinseende av en tandläkare. Detta uppslag tror jag för min del är mycket gott, och det är allt skäl i, att denna tanke tages upp vid den utredning, som nu

I fråga om åvägabringande av billigare tandvård. (Forts.)

pågår. Därigenom skulle också en annan fråga lösas lättare, nämligen frågan om skolbarnens tandvård. Sakkunniga, som ha avgivit sitt betänkande i den frågan, påvisa det stora behovet av skolbarnens tandvård, men kunna icke finna, på vad sätt den verkligen skall realiseras, på grund av brist på tandläkare.

Medicinalstyrelsen, som i sitt yttrande varit inne på denna fråga, har för sin del icke velat tillstyrka något sådant, som jag här ovan vidrört, utan säger bl. a., att den tandvård, som lämnas, skall vara en fullgod sådan. Ja, det är gott och väl, men säkert är, att om vi skola vänta så länge, att vi kunna få tandläkare, som äro fullt utbildade och tillräckligt många för att fylla det behov, som förefinnes i hela vårt land för att, såsom medicinalstyrelsen föreslår, åstadkomma en fullgod tandvård, då blir det verkligen så tills vidare, att en bra liten procent av svenska folket får en dylik tandvård, och den största procenten av folket blir utan densamma helt och hållet. Och för övrigt, då av de sakkunniga den ena auktoriteten uttalar sig på ett sätt och den andra på ett annat, så kan jag såsom helt och hållet lekman på detta område icke finna annat, än att tanken är sådan, att det är skäl att ta upp den vid den nu pågående utredningen, och därför skulle jag för min del önska, att kammaren ville gå med på en skrivelse till Kungl. Maj:t i den här frågan. Ty säkert är, att denna fråga dock är sådan, att man icke däri hyser olika principiella åsikter, utan var och en inser det stora behovet av en bättre tandvård för svenska folket.

För övrigt skulle jag vilja säga i detta sammanhang, att det förekommit rätt ofta, att riksdagen skrivit till Kungl. Maj:t och begärt en förutsättningslös utredning, och om vi någon gång skulle kunna enas på en linje, så är det för visso i en fråga sådan som denna. Då nu en utredning pågår anser jag det vara lämpligt, att till densamma fogas de tankar, vilka jag nu i korthet framhållit, och som även vidrörts av medicinalstyrelsen.

Därför, herr talman, skall jag be att få yrka bifall till utskottets motivering, men avslag på dess kläm och i stället bifall till motionens kläm.

Herr M o b e r g e r: Herr talman! Den föregående ärade talaren och motionären uttalade den förmodan, att jag i ett eventuellt svar på hans anförande skulle säga, att denna sak är behjärtansvärd. I detta fall har den ärade talaren profeterat alldeles rätt. Jag måste för min del bekänna, att jag anser denna sak i och för sig vara synnerligen behjärtansvärd. Det är naturligtvis ett av de allra viktigaste folkhygieniska problemen, hur man skall kunna giva folket i gemen en god tandvård. Hur utskottet även med detta erkännande kommit till det slut, som det gjort, nämligen ett avstyrkande av motionen, skall jag be att få något närmare utveckla.

Jag ber först och främst att få säga, att det är synnerligen egendomligt, att man motionerar om en sak och en sak av så stor betydelse som denna, vilken skulle komma att draga så ofantliga kostnader för det allmänna, utan att ha den minsta tillstymmelse till upp-

I fråga om åvägabringande av billigare tandvård. (Forts.)

slag, hur reformen skall ske. Om man läser motionen, vilken är densamma som den, vilken i första kammaren väckts av herr Boberg, m. fl., finns icke ett enda ord, som säger, hur det som här föreslås skall realiseras, utan motionärerna yttra bara: »hur detta skall tillgå, är icke lätt att säga». Jag tycker, att det är ett ganska legert sätt att motionera i en så stor och viktig fråga som denna. Men det kan ju hända, att man har en god tanke, även om man icke kan motivera den ordentligt, och från den synpunkten har också utskottet givit motionen en mycket välvillig behandling och försökt att för sin del tränga in i problemet.

Det som gör, att utskottet ställt sig på avslagslinjen, är framför allt den brist på tandläkare, som råder. I Sverige finns det nämligen en tandläkare på 11,000 invånare, under det att det i Norge och Danmark finns en på ungefär 6,500 invånare och i Förenta staterna en på 3,000. Vi se sålunda, att Sverige icke har mycket mer än hälften så många tandläkare som Danmark och Norge, relativt sett, och ej ens tredjedelen så många som Förenta staterna. Nu är det ju så, att den förnämsta svårigheten, när det gäller att främja det svenska folkets tandvård, är att skaffa ett större antal tandläkare. Utskottet påpekar, att en kungl. kommitté är tillsatt just i syfte att omorganisera tandläkarinstitutet för att få en ytterligare utbildning av tandläkare till stånd och därmed erhålla ett betydligt större antal sådana än som för närvarande finnes. Om jag är riktigt underrättad, torde vi redan till nästa år ha att förvänta förslag från Kungl. Maj:t i den riktningen.

Jag skall också be att få rikta herrarnas uppmärksamhet på en annan stor fråga i detta sammanhang, nämligen frågan om skolungdomens tandvård. För några år sedan skrev riksdagen till Kungl. Maj:t och begärde utredning om obligatorisk tandvård för all Sveriges skolungdom och med anledning av denna skrivelse tillsattes en kungl. kommitté, som år 1917 avlämnade ett ganska digert betänkande med förslag om åtgärder för beredande av obligatorisk tandvård åt skolungdom, ett förslag, som i kostnader skulle draga miljoner för det allmänna, såväl kommun som stat. Det synes mig vara uppenbart, att det allra viktigaste problemet i detta hänseende är att ordna ungdomens tandvård. Naturligtvis måste tandvården ordnas även för vuxna personer, men ha de unga tidigt vant sig vid ordentlig tandhygien och fått en ordentlig tandvård, är det klart, att mycket arbete är undangjort och att man kan vänta, att de såsom äldre skola beflita sig om tändernas vård. Men, mina herrar, ett förslag om obligatorisk tandvård för skolungdomen drager enligt kommitténs förslag en tandläkarstab bara vid folkskolorna på 544 personer! Nu är antalet tandläkare i Sverige föga större, och om sålunda endast detta kommitteförslag om ordnande av tandvården för skolungdomen skulle genomföras, måste det nuvarande tandläkarantalet fördubblas.

Skall nu det förslag, som motionären har framfört, komma i tillämpning, får tandläkarkåren kanske än en gång fördubblas. Det är ju tydligt, att det måste vara en framtidsfråga att ordna tand-

vården såsom motionären har tänkt sig. När frågan ligger på detta sätt, vilket också medicinalstyrelsen framhållit i sitt utlåtande, tror jag, att man med allt intresse för övrigt för införande av en god tandvård, måste säga sig, att det icke står att vinna något på och icke kan vara lämpligt att på nuvarande stadium skriva till Kungl. Maj:t i saken. Vi få också tänka på, att de statsfinansiella förhållandena nu äro ganska brydsamma och att det förslag som motionären tänkt sig uppenbarligen måste föra med sig miljoner i kostnader för statsverket, om det skall kunna genomföras. Jag tror för min del icke, att någonting är att förlora på om riksdagen låter ärendet vila tills vidare och bidar, till dess att skolungdomens tandvård är ordnad. Då kan tiden vara inne att taga upp även denna fråga och se till vad som skall göras.

I fråga om åvägabringande av billigare tandvård. (Forts.)

Då sålunda enligt min uppfattning för närvarande ingenting är att vinna genom en skrivelse, sådan som motionärerna har föreslagit, ber jag, herr talman att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Johanson i Huskvarna: Herr talman! Endast ett par ord. Utskottets ordförande nämnde, att den egentliga orsaken till utskottets avslagsyrkande är bristen på tandläkare i landet. Ja, det är därför jag yrkat bifall till mitt förslag. Jag har hemställt om åtgärder just för att få denna brist avhjälpt. Jag vet, att det kommer att möta motstånd, när jag föreslår, att man i fråga om tandvården förfar på liknande sätt som t. ex. i fråga om den allmänna sjukvården, varvid man ofta på sådana orter, där brist på läkare råder, vid sjukdomsfall anlitar s. k. ackuschörskor, vilka sannerligen icke fått en djupgående utbildning — om jag minns rätt endast en ettårig kurs på barnbördshus, där inträdeskravet blott är vanlig folkskolebildning. Dessa utöva emellertid sjukvård i stor utsträckning på landsbygden, och jag har icke hört, att det framkommit några anmälningar mot dem och att de varit till skada, utan tvärtom torde de ha varit till stort gagn för allmänheten.

Det nämndes något här om att det skulle draga stora kostnader för det allmänna att genomföra motionärens hemställan. Det inser jag också, men jag är på samma gång övertygad om att det vore väl använda pengar, om vi nämligen på detta sätt sökte tillvaratagа och bevara folkets hälsa.

Herr Waldén: Herr talman! För min del kan jag visst inte klandra att motionären framkommit med ett förslag i denna fråga, även om han icke förebragt några riktlinjer eller utvägar för lösningen av detta spörsmål, vilket ytterst, såsom betänkandet framhåller, bottnar i bristen på tandläkare. För avhjälpande av denna brist har, som i utskottsutlåtandet även nämnes, sakkunniga tillkallats för att utreda frågan om tandläkareinstitutets omorganisation. Då jag tillhör dessa sakkunniga, skall jag be att få lämna några upplysningar angående hur långt arbetet där fortskridit och möjligen även framhålla till vilket resultat man i vissa avseenden kommit.

De sakkunnigas uppdrag är emellertid begränsat. Sålunda kunna

I fråga om åvägabringande av billigare tandvård. (Forts.)

icke de sakkunniga upptaga frågan t. ex. om de s. k. dentisterna — förresten ett ganska egendomligt självtaget namn; det skulle egentligen heta tandtekniker — böra erhålla legalisering för utövande av självständig praktik. Men det är klart, att även sådana frågor, som ha avseende på hur man lämpligen skall kunna anskaffa biträden åt tandläkarna, ha vi att taga under omprövning. Jag kan också nämna, att det nog kommer fram förslag från de sakkunniga, som gå ut på utbildandet av sådana biträden. Den ärade motionären erinrade om professor Jundells förslag om att det skulle inrättas ett slags andra klassens tandläkareinstitut för utbildning av dessa biträden. Jag vill icke närmare gå in på frågan om det är lämpligt att utbilda dessa vid särskilda institut eller ej. Men jag ställer mig mycket tveksam till förslaget att utbilda sådana mindre kvalificerade tandläkare med rätt till mer eller mindre självständig praktik. Att däremot utbilda biträden, som på lämpligt sätt skulle tillhandagå tandläkarna vid kliniker är en mycket viktig sak, och de sakkunniga komma som sagt att föreslå utvägar i den riktningen, utan att det skulle behöva inrättas särskilda institut för den saken.

Då sakkunniga alltså ha vissa av de frågor, som just berörts av motionären, under utredning, och då det väl ändå torde vara skäl att först avvakta vad dessa sakkunniga kunna komma fram med, innan man vidtager andra åtgärder, kan jag icke finna annat än att det för närvarande är lämpligast att stanna vid utskottets ståndpunkt, nämligen att icke gå med på bifall till motionen, och ber jag alltså att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr H a m r i n: Herr talman! Anledningen till att denna motion blivit väckt tror jag är att söka däri, att man funnit, att tandvården blivit så dyr, att det för mindre bemedlade blivit hart när omöjligt att få sina tänder lagade för rimlig kostnad. Motionärerna ha därför tänkt sig, att åtgärder skulle kunna vidtagas för att bereda särskilt den stora allmänheten tillgång till den tandvård, som kan vara behövlig.

Nu har ju utskottet ställt sig välvilligt till de i motionen framförda tankarna, men dock avvisat framställningen, därför att det icke varit motionärerna möjligt att anvisa medel eller vägar att nå det resultat, vartill motionärerna syftat. Samma anmärkning som man alltså riktat mot motionärerna, synes det mig dock att man med fog kan rikta mot de kloka och förståndiga män, som suttit i utskottet, då dessa haft tillfälle att övervaka saken och utgått från samma ståndpunkt, som motionärerna, nämligen att det finnes grundad anledning att söka åstadkomma en billigare och därmed lättgängligare tandvård.

Det finnes emellertid en annan synpunkt, som jag ber att få påpeka, och som såvitt jag förstår är en kardinalpunkt i denna fråga lika väl som beträffande läkarvården i landet över huvud.

Utskottets ärade ordförande lämnade en upplysning av mycket intresse, vilken delvis återfinnes i det utlåtande, som medicinalstyrelsen avgivit.

Vi ha för närvarande här i landet en tandläkarekår på 550 per-

I fråga om åvägabringande av billigare tandvård. (Forts.)

soner, vilket betyder, att det finnes en tandläkare på 11,000 invånare. Ser man emellertid efter var dessa tandläkare äro stationerade, så finner man, att här i Stockholm bo omkring 150 av dessa 550 läkare. Jag har ingen annan statistik att gå efter i detta fall än de båda telefonkatalogerna här i riksdagen. Jag sprang ut och letade igenom dessa och fann, att antalet stämmer ganska bra i båda katalogerna; där finnas nämligen upptagna såsom bosatta i Stockholm 150 praktiserande tandläkare, alltså en tandläkare på 4,000 invånare, medan proportionen för hela landet, såsom nyss sades, är 1 på 11,000. Om vi så bryta ut de större städerna från landsbygden och de mindre städerna, komma vi naturligtvis till alldeles orimliga siffror. Det råder här precis samma förhållande som beträffande läkarvården i allmänhet. I Stockholm finnes det en läkare på något över 1,000 människor, medan det i vissa delar av Norrland t. ex. icke finnes mer än 1 på 6 à 7,000 personer. Här föreligger uppenbarligen ett missförhållande, som statsmakterna ha all anledning att rikta sin uppmärksamhet på. Det är dock vid statens av allmänna medel underhållna institut som dessa personer, såväl läkare som tandläkare, erhålla sin utbildning.

Nu har ju också utskottet i det avseendet sagt någonting, som verkligen, såvitt jag kan förstå, är av behovet påkallat, och det är, när det talar om vidtagande av en tvångsreglering av tandläkarearvodena. Det blir nog också nödvändigt såväl på detta område som då det gäller läkarna i allmänhet att se till att något blir gjort så att icke bara en grupp av svenska medborgare får tillgång till läkare och tandläkare utan framför allt det stora flertalet.

Vad nu läkarna beträffar, förekom det för icke så länge sedan en uppsats av en framstående läkare, bosatt i en av våra västerbottniska städer, och han gick så långt, att han förutsatte tvångskommendering av tandläkare till vissa distrikt, särskilt i Norrland. Jag vill härtill säga det, att skall man få en tandläkarekår, tillgänglig för hela landet, så måste man nog slå in på något slags koncessionssystem, så att man icke får tandläkarna placerade uteslutande i de större städerna.

Vad har nu detta med den billigare tandvården att göra? Jo, jag vill göra gällande, att i den mån ett stort antal tandläkare slår sig ned i Stockholm måste dessa se till, att de få inkomster tillräckligt höga att täcka de dryga utgifter, som äro förenade med en praktik i Stockholm jämförd med en praktik i landsbygden. Det måste bli så, att en läkare i Stockholm, som har en mindre kundkrets, måste taga betydligt större arvoden, då ju utgifterna för praktiken äro mycket större än i landsortsstäderna. Härigenom drivas ovillkorligen arvodena upp i höjden.

Det berättades häromdagen om en jungfru, ett s. k. hembiträde, som gått till en tandläkare för att få en liten reparation utförd på sina tänder. Hon hade icke tänkt att det hela skulle kosta mer än några få kronor, men presenterades en räkning på över 200. Detta är naturligtvis nära nog ruinerande för en person i den inkomstställning, vari den personen befann sig.

I fråga om åvägabringande av billigare tandvård. (Forts.)

Förhållandet är liknande när det gäller de större städerna i landsorten. Dit flytta naturligtvis tandläkarna, så snart de gått ut från tandläkarinstitutet, och så bilda de ringar och träffa överenskommelse om att höja sina priser. Detta gör, att om herrarna ge akt på siffrorna i taxeringskalendern, så skola herrarna finna, att tandläkarna ofta, för att inte säga oftast, komma till högre inkomster än de legitimerade läkarna, något som ju är orimligt även med hänsyn till den kortare utbildningstid, som tandläkareyrket drager, jämfört med utbildningen till vanlig läkare.

Jag har, herr talman, besvärat med att yttra dessa ord utan att dock kunna instämma i motionens yrkande. Jag vill emellertid ha sagt detta därför, att utskottet enligt mitt förmenande behandlat frågan alltför summariskt. Det är dock nödvändigt att vidtaga åtgärder även i annat avseende, och det räcker icke bara med att se till att vi få tandläkare. Ty om dessa blott slå sig ned i större utsträckning i Stockholm, Göteborg och Malmö och andra större städer, då blir det lika svårt för landsbygden och landsortsbefolkningen som hittills att få sina tänder skötta.

Herr Berglund: Herr talman! Jag begärde ordet närmast på grund av ett yttrande från utskottets ärade ordförande.

Man fann det egendomligt att man motionerade utan att ha den minsta tillstymmelse till uppslag, hur reformen skall ske.

Då en motionär funnit en tanke vara så behjärtansvärd och av så stor allmän betydelse att han anser riksdagen böra sättas i tillfälle att bedöma den, är detta enligt min uppfattning en fullkomligt tillräcklig anledning för en motionär att väcka en motion. Särskilt i detta fallet, när, utskottet enhälligt vitsordat det goda syftet med motionen, anser jag en sådan anmärkning som utskottets ordförande gjort alldeles oriktig. Det är givet, att en enskild motionär har långt mindre möjlighet och av lätt insedda skäl måste ha det betydligt svårare att åstadkomma den utredning, som kan vara önskvärd. Det är min uppfattning att utskottet har skyldighet att göra det mesta möjliga av en motion och verkställa den utredning som kan göras, ty utskottet har dock i sin hand hela den apparat och hela det material, som kan ställas till ett utskotts förfogande.

Jag har velat säga detta som en protest mot utskottsordförandens sätt att nonchalera en enskild motionärs framställning.

Herr Hedvall: Herr talman! Jag skall icke ge mig in på om motionärens motivering för hans motion är riktig. Jag vill endast konstatera, att det icke är någon inom utskottet, som icke fullt behjärtat det krav, som av motionären här framhållits, nämligen att bättre tandvård skall komma vår befolkning till del.

Vad som gav mig anledning att begära ordet, var ett refererande till professor Jundell, som gjordes av motionären. Motionären synes därvid hava förbisett, att just samma tankar, som han här kommer och påvisar för utskottet, har utskottet haft reda på redan innan de fingo del av professor Jundells utlåtande i ämnet. Om vi se på sidan

I fråga om åvägabringande av billigare tandvård. (Forts.)

4, finna vi att utskottet säger: »Medicinalstyrelsen har ej funnit denna utväg tillfredsställande, enär endast en tandvård av fullgod beskaffenhet bör lämnas.» Då säger utskottet: »Med instämmande i denna grundsats vill dock utskottet ifrågasätta, om ej nämnda tanke under nu rådande synnerligen prekära förhållanden vore förtjänt av beaktande åtminstone som en provisorisk åtgärd. Utskottet förmodar, att detta spörsmål tages upp till övervägande av den kommitté, som nu är sysselsatt med frågan om tandläkarbristens avhjälpande.» Jag vill nämna, att utskottet under behandlingen av denna fråga — åtminstone har jag för min del gjort det — ty jag har deltagit i behandlingen av frågan — stått i förbindelse med dentisterna och fått höra deras syn på saken. Jag tror, att, om man kommer att undersöka denna fråga närmare, skall man finna, att det icke ens är nödvändigt, såsom motionären genom professor Jundell säger, med åttaklassigt läroverk för att lämna en tandvård, som kan anses bra. Om man har lämplig tillsyn, tror jag, att det icke är nödvändigt med åttaklassigt läroverk för detta. Det är detta, jag kämpat för i utskottet, och det är detta, jag vill framhålla för motionären. Det synes nämligen, som om man förbisett detta.

För mig har det icke heller varit statsfinansiella skäl, som varit avgörande för att jag gått med på att avslå den förevarande motionen, utan de skäl, som för mig varit avgörande, äro, att utredning f. n. pågår i frågan. Om vi se på sidan 2 i betänkandet, sist i medicinalstyrelsens yttrande, står där: »Den viktigaste åtgärden synes medicinalstyrelsen f. n. vara, att snarast möjligt åstadkomma årlig utbildning av ett större antal tandläkare än vad nu är fallet.» Ställ detta i sammanhang med vad jag nyss yttrat rörande dentisterna! Vidare säger medicinalstyrelsen: »Då Kungl. Maj:t redan nu har sin uppmärksamhet riktad härpå, och då åtgärder i detta syfte torde vara att vänta, efter det att ovan nämnda kommitté avslutat sitt arbete, synes motionen nu ej böra föranleda någon särskild riksdagens åtgärd.»

Herr Waldén har ju haft ordet och sagt en hel del saker å dessa sakkunnigas vägnar, och det förefaller mig, som om det icke framkommit någonting, som talar emot det förslag, utskottet här framställt.

Jag tillåter mig därför, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan i den förevarande frågan.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad samt herr talmannen givit propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 19.

Ang. ändring i lasarettsoch sjukhusstadgarna.

Vid nu skedd föredragning av andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ändring i § 1 i lasarettsstadgan och § 1 i sjukhusstadgan begärdes ordet av motionären

Ang. ändring i lasaretts- och sjukhusstadgarna. (Forts.)

Herr Jansson i Edsbäcken, som yttrade: Herr talman! Jag har ingen anledning att uttala något missnöje över det resultat, utskottet kommit till vid behandlingen av min motion, utan vill tvärtom uttala min tacksamhet för den välvilliga och sakliga motiveringen. Men jag begärde i alla fall ordet för att trycka på att behovet av denna ändring i sjukhusstadgan är ganska stort och större än många kunna föreställa sig. Jag har här i min hand en del skrivelser från åtskilliga sjukhusdirektioner, från skilda delar av landet där de påvisa nödvändigheten av denna ändring, och med dessa ord har jag endast velat trycka på en anhållan, att Kungl. Maj:t ville låta sig angeläget vara att se till, att denna ändring snarast möjligt måtte bliva vidtagen.

För övrigt har jag intet annat yrkande att göra än bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls; och skulle, jämlikt § 63 riksdagsordningen, detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 20.

Härefter förelåg till avgörande andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av dels herr Berglunds motion, nr 286, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om beredande för mera avlägsna trakter av ökad möjlighet för anslutning till rikstelefonnätet, dels herr Janssons i Ljusterö motion, nr 287, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om utsträckning av det område, inom vilket fria telefonsamtal med Stockholm äro medgivna, dels herr Janssons i Ljusterö m. fl. motion, nr 288, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående revision i vissa avseenden av gällande bestämmelser om avgifter för anläggning och underhåll av telefonledningar och dels herr Magnussons i Skövde m. fl. motion, nr 306, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utjämning av kostnaderna för anslutning till rikstelefonnätet.

Punkten 1.

Utskottets hemställan bifölls.

Ang. utsträckning av området för fria telefonsamtal med Stockholm.

Sedan *punkten 2* härpå föredragits, anförde:

Herr Jansson i Ljusterö: Herr talman! Gentemot ett enhälligt utskott torde det väl knappast löna sig att yrka bifall till min motion, så mycket mer som av utskottsutlåtandet framgår att sakkunniga äro tillsatta för frågans utredning. Av det utlåtande, som tredje tillfälliga utskottet här gjort framgår emellertid, att det åtminstone icke saknas påstötningar från allmänhetens sida beträffande telefonfrågan här i landet. Det framgår nämligen, att det redan år 1916 väcktes åtskilliga motioner i denna riktning. Därav kan man

Ang. utsträckning av området för fria telefonsamtal med Stockholm. (Forts.)

ju draga den slutsatsen, att det åtminstone icke är någon okynnesmotion, som här framkommit, utan det måste tydligen vara så, att här förligger ett fel, som behöver rättas. Beträffande den fria samtalsrätten skulle jag endast vilja göra de sakkunniga en liten erinran om att de om möjligt böra försöka inrama något större samhälle inom varje rayon för den fria samtalsrätten. Drager man upp en rayon på rama landsbygden, kanske inom en ganska liten abonnentkrets, ha de abonnenter, som bo inom den, föga nytta av den s. k. fria samtalsrätten. Särskilt Stockholm, som ju är rikets största stad, tilldrager sig ju alltid största uppmärksamhet ur affärssynpunkt liksom ur alla andra intressesynpunkter, som komma ifråga vid ett kommunikationsmedel. Jag menar alltså, att man därför måste draga upp en större rayon omkring Stockholm än som var möjligt på många andra ställen.

Så mycket om den saken.

Vidare gäller det här en utjämning av byggnads- och underhållskostnaderna för avlägset boende. Så, som dessa för närvarande ställa sig, äro de, som jag i motionen påpekade, oöverkomliga för de mindre bemedlade, vanliga jordbrukare, hantverkare o. s. v. Ett abonnement på knappast 2 kilometer belöper sig ju till 1,300 kr. i engångsutgifter plus de kostnader, som sedan årligen återkomma för ledningens underhåll. Dessutom tillkommer, att, om det händelsevis inträffar, att den dittillsvarande ägaren eller innehavaren av abonnemanget avflyttar, sedan en sådan ledning är inköpt och byggd, så får den innehavare, som kommer efter honom, i regel lösa abonnementet med nästan samma avgift, som den första abonnenten. Detta är naturligtvis icke, som det borde vara, utan det är ett fel, som ovillkorligen måste rättas. I annat fall bli de avlägset boende alltför mycket pungslagna.

Här står vidare, att det vid 1915 års slut fanns 32,397 abonnenter inom Stockholmskretsen, således en tredjedel av abonnentantalet i hela Sverige. Det sammanhänger ju med min första motion, men jag vill säga, att bland dessa 32,397 finnes dock alltid möjlighet att utjämna kostnaderna. Man får ju nämligen gå ut ifrån att ett statens verk måste ge någon avkastning, och därvid tror jag, att den av mig i motionen föreslagna zontariffen borde kunna komma till tillämpning.

Herr talman, jag är glad över det välvilliga uttalandet utskottet gjort både beträffande mina motioner och de övriga motioner, som ha samma syfte. Jag kan naturligtvis icke göra något annat yrkande än om bifall till min egen motion, så mycket mer som frågan ligger under utredning.

Herr Eriksson i Stockholm: Herr talman! Den fråga, som är upptagen i herr Janssons i Ljusterö motion nr 287, rörande den s. k. fria samtalskretsen kring Stockholm, var ju föremål för behandling vid föregående års lagtima riksdag. På de skäl, som det tillfälliga utskottet då förebragte, nämligen att frågan om det fria samtalsområdet kring Stockholm ju icke kan betraktas särskilt för sig utan måste ses i samband med den fria samtalsrätten i landets övriga de-

Ang. utsträckning av området för fria telefonsamtal med Stockholm. (Forts.)

lar, beslöt andra kammaren då, att denna fråga icke skulle föranleda till någon kammarens åtgärd. Principiellt intager jag naturligtvis fortfarande samma ställning i detta avseende som under föregående år, och utskottet har också ställt sig på denna ståndpunkt. Emellertid ligger hela denna fråga på det sättet, att det redan har tillsatts sakkunniga för behandling av hela telefonreglementet. Utskottet har förvissat sig om att denna utredning skall till behandling upptaga samtliga de spörsmål rörande telefontaxorna, som diskuterats i riksdagen, sedan det nu gällande telefonreglementet fastställdes, och vid sådant förhållande är det självfallet, att de synpunkter, som nu framförts, komma att ägnas tillbörligt beaktande vid den utredning, som pågår. Jag ber således, herr talman, att så, som frågan nu ligger, få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr talmannen propositioner å de därunder gjorda yrkandena; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Punkten 3.

Utskottets hemställan bifölls.

Ang. utjämning av kostnaderna för anslutning till rikstelefonnätet.

Punkten 4 föredrogs härpå. Därvid yttrade

Herr Johansson i Brånalt: Herr talman, mina herrar! Jag var till följd av hemlov icke närvarande inom utskottet, då denna fråga där behandlades. Jag kan emellertid icke dela de motiv, som här i utskottets motivering äro framhållna, då det gäller denna motion. Utskottet säger under åberopande av det utlåtande, som tredje tillfälliga utskottet hade i en liknande fråga 1917:

»Om utskottet alltså å ena sidan finner motionärernas önskemål i fråga om beredande av lättnader i de i motionerna angivna fallen för anslutning till rikstelefonnätet ur social och kulturell synpunkt vara värda den största uppmärksamhet, måste å andra sidan utskottet med större skäl än 1917 års utskott framhålla vikten av, att i telefontaxepolitiken sådan försiktighet iakttages, att däri icke kommer att ligga en fara för den utveckling, som bragt telefonväsendet i vårt land till dess där enastående höga ståndpunkt. Det får enligt utskottets förmenande icke förbises, att kostnaderna för telefonen redan nu stegrats i sådan grad, att någon väsentlig ytterligare ökning måhända icke kan ske utan risker i ovanberörda hänseende.»

Telefonen har ju nu blivit utbredd till de tätast bebyggda delarna av vårt land, under det att de glesast bebyggda delarna av landet ännu sakna förbindelse med telefonnätet. Nu avser denna motion att i någon mån bereda möjlighet till anläggande av telefon till sådana platser, som ännu icke fått förbindelse med detta nät. Det vore ur kulturell och nationalekonomisk synpunkt och icke minst ur sjukvårdssynpunkt till avsevärd fördel för befolkningen,

om den kunde få förbindelse med telefonnätet, men till följd av de stegrade kostnaderna för anläggning av telefonlinjer, som under de senaste åren inträffat, har i stor utsträckning denna med allt skäl önskade utvidgning blivit snart sagt, omöjliggjord. Denna kostnadsökning för nybyggnader är proportionsvis mycket större än den ökning, som inträffat för de abonnenter, som redan ha telefon.

Ang. utjämning av kostnaderna för anslutning till rikstelefonnätet. (Forts.)

Nu åsyftar denna motion att bereda lättnader för dem, som genom nybyggnader vilja skaffa sig anslutning till nätet med den möjliga förutsättningen, att detta kan komma att medföra någon fördyring för dem, som redan ha förbindelse med telefonnätet.

Jag anser samma skäl, som förelågo för det uttalande, som gjordes av 1917 års tredje tillfälliga utskott, där jag då hade tillfälle att uttala mina åsikter, fortfarande gälla, och dessa skäl för att bereda lättnader för avlägset boende abonnenter, som vilja ansluta sig till telefonnätet, göra sig enligt min uppfattning i ännu högre grad gällande nu än då.

Jag nämnde sjukvårdssynpunkten. Jag har varit i tillfälle att tala vid flera läkare, och dessa hava sagt, att just till följd av de långa avstånden och de bristfälliga kommunikationsförhållandena rätt många människoliv förspillts i min hemtrakt, i södra Halland. Man har haft 2—3 mil till närmaste telefonstation, och när läkaren hunnit till den sjuke, har det varit för sent. Det långa avståndet till telefonstation har omöjliggjort förbindelse i rätt tid med läkaren, och människoliv ha gått till spillo, som kanske kunnat räddas, om man haft telefon i närheten.

Jag har, herr talman, intet yrkande att göra, men jag har ansett mig skyldig att understryka de synpunkter, som motionärerna gjort gällande, och att samma synpunkter, som stodo klara för tredje tillfälliga utskottet 1917, ännu i oförminskad grad och kanske i ännu högre grad kvarstå för bifall till den hemställan, som av herr Magnusson är gjord.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 21.

Föredrogs andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om överförande till de borgliga församlingarna av äganderätten till den ecklesiastika jorden; och blev utskottets i detta utlåtande gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 22.

Vidare föredrogs andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ändring i visst avseende av hittills tillämpat förfarande vid försäljning av virke från skogar under kronans förvaltning; och begärdes ordet därvid av motionären

Ang. försäljningen av virke från skogar under kronans förvaltning.

Ang. försäljningen av virke från skogar under kronans förvaltning. (Forts.)

Herr Johansson i Vittinge, som anförde: Herr talman, mina herrar! Jag får, trots utskottet hemställt om avslag på min motion, i alla fall uttala ett tack, om än aldrig så litet. Trots det utskottet avstyrkt motionen, har det dock i början av motiveringen erkänt det berättigade i vad motionen åsyftar.

Utskottet stöder sitt avslagsyrkande på den bilaga, som är vidfogad betänkandet och avgiven av domänstyrelsen. Domänstyrelsen påpekar, att redan nu finns tillfälle att erhålla de fördelar av utsyning och försäljning från kronans skogar, som jag i min motion åsyftar. Jag vill taga tillfället i akt och understryka, att det för närvarande i alla fall icke varit möjligt att i någon som helst utsträckning komma i åtnjutande av den förmån, som domänstyrelsen här åsyftar. Domänstyrelsen säger nämligen här på sidan 6: »På ansökan från sådana enskilda personer inom orterna, som icke själva äga skog, utsynar och försäljer jämväl jägmästaren direkt under hand smärre virkesposter för sökandenas husbehov.» Jag tror, att detta uttalande från domänstyrelsen i någon mån kommer att beaktas, så att de personer, som jag här åberopat, komma i åtnjutande av rätten att få köpa för sitt behov virke i mindre poster. Jag vill dock protestera mot det uttalande, som domänstyrelsen gör längre fram, där den säger, att jag i min motivering ådagalagt bristande insikt om verkliga förhållandet, då jag sagt, att man använder skog till ved, som skulle kunna vara lämplig för byggnadsändamål. Det är nog en och var bekant, som närmare känner till förhållandet, att före kristiden och under densamma på dessa kronoskogar huggits ved av virke, som i många fall varit särdeles lämpligt som byggnadsvirke, och jag tror också, att det skulle ha kommit till bättre användning om en del personer kunnat få köpa därav för byggnadsändamål. Det är visserligen sant, att det under kristiden varit brist på ved, och att åtgärden därför kan vara försvarad. Men före kristidens inträdande förelåg icke denna orsak. Jag tror därför, att man kunnat med största sparsamhet i det fallet använda en hel del av dessa avverkningar till annat ändamål. Med bestridande av detta domänstyrelsens senare uttalande vill jag frambära ett tack till domänstyrelsen, när den nu öppet och ärligt erkänt, att det för närvarande går an för den som behöver virke att få köpa direkt utan att köpa på auktion och i stora poster.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 23.

Ang. ändring i § 1 av förordningen om landsting.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan uppfört konstitutionsutskottets utlåtande, nr 10, i anledning av väckta motioner om ändring i § 1 av förordningen om landsting.

I två inom riksdagen väckta motioner, nämligen nr 171 i första

kammaren av herr *Windahl* och nr 143 i andra kammaren av herr *Anderson* i Råstock hade hemställts, att riksdagen måtte besluta,

dels att i landstingsförordningen § 1 orden: »dock att» etc. till och med »utträde» skulle ur paragrafen utgå,

dels att beträffande städer, som redan utträtt ur landsting, måtte vid vad sålunda ägt rum bero.

Ang. ändring i § 1 av förordningen om landsting. (Forts.)

Utskottet hemställde, att riksdagen, i anledning av förevarande motioner, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning av frågan, huruvida och på vad sätt ändring i gällande bestämmelser om stads utträde ur landsting skulle kunna ske, samt till riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Vid utlåtandet fanns fogad en reservation av herrar *Larsson* i Västerås, *Clason*, *Johansson* i Kälkebo, *K. J. Ekman*, *von Geijer*, *Larsén*, *Leander*, *Hansson* i Sölvesborg och *Persson* i Fritorp, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, huruvida och under vilka förhållanden de gällande bestämmelserna om stads rättighet och skyldighet att utträda ur landsting skulle kunna ändras därhän, att i de fall, då såväl stad som landsting önskade fortsatt samarbete i landstinget, oaktat stad uppnått den storlek som berättigade till utträde, den bestående gemensamheten skulle kunna för viss tid framåt fortfara, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Utskottets hemställan upplästes. Därefter yttrade:

Herr Larsson i Västerås: Herr talman, mina herrar! I landstingsförordningens § 1 stadgas för närvarande bland annat, att stad, som har ett invånarantal av minst $^1/_{150}$ av rikets hela invånarantal etc., icke längre skall tillhöra länets landsting. Det är denna bestämmelse motionärerna, herrar Windahl och Anderson i Råstock, hava påyrkat skola utgå ur landstingsförordningen. De önska sålunda, att stad, oavsett det invånarantal den når upp till, fortfarande skall tillhöra landsting.

Som herrarna finna, har utskottet varit enigt uti att i viss mån tillmötesgå motionärerna, men utskottet har icke ansett sig kunna gå med på en direkt lagändring, som motionärerna påyrkat, därför att åtskilliga omständigheter böra tagas i betraktande i samband med dessa påyrkade ändringar. Emellertid har ju utskottet, som herrarna också finna, hemställt om skrivelse. Då det gällt denna skrivelses omfattning hava dock meningarna inom utskottet gått i sär så pass mycket, att man kan säga, att det är den ena halvan av utskottet som står för utskottsutlåtandet, och att den andra halvan har måst reservera sig. Båda yrkandena, såväl utskottsmajoritetens som reservanternas, gå dock, som herrarna se, ut på en skrivelse.

Skillnaden mellan utskottets förslag och reservanternas är den, att utskottet vill ha en omfattande utredning utan någon som helst

Ang. ändring i § 1 av förordningen om landsting. (Forts.)

begränsning. Denna utredning skulle bland annat, såvitt man får döma av utskottets motivering, gå ut på att undersöka, huruvida inte den folkmängdssiffra, som för närvarande gäller för stads utträde ur landsting, skulle kunna ökas. Man har visserligen icke här i utskottets motivering satt ut någon siffra, utan yttrat sig mera försiktigt. Men utskottets majoritet torde ändå anse, att döma av diskussionen inom utskottet, att den folkmängdssiffra, som för närvarande gäller och som uppgår till omkring 40,000, närmare bestämt 38,700, skulle avsevärt kunna ökas.

Reservanterna däremot anse, att den siffran för närvarande kan vara tillräckligt hög. Ty det är väl ändå otvivelaktigt, att när en stad har uppnått ett invånarantal av nära 40,000, den skall själv kunna taga hand om sina angelägenheter. Reservanterna erkänna dock, att det kan finnas sådana omständigheter, att det kan vara av intresse för både staden och landstinget, att samarbetet fortsättes, och i sådant fall vilja reservanterna, att det skall kunna beredas möjlighet för staden och landstinget att fortsätta samarbetet, och att staden sålunda icke skall behöva utträda ur landstinget, oaktat staden uppnått det stadgade invånarantalet.

Skillnaden mellan utskottets och reservanternas förslag är sålunda den, att utskottet vill ha en allsidig, omfattande utredning, som bl. a. upptager frågan om höjning av folkmängdsgränsen, samt vidare om möjligheten av fakultativt utträde, under det att reservanterna vilja begränsa utredningen till de fall, då vederbörande stad och landsting äro ense om, att samarbetet bör fortsättas.

För min del kan jag heller icke se, att det skulle vara riktigt, att vare sig landstinget eller staden skulle kunna tvingas till ett fortsatt samarbete, då landstinget eller staden funne med sina intressen förenligt, att samarbetet upphörde. Det är detta, som reservanterna anse vara av den vikt, att de hava gjort framställning om ett särskilt skrivelseförslag. Deras hemställan lyder: »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, huruvida och under vilka förhållanden de gällande bestämmelserna om stads rättighet och skyldighet att utträda ur landsting må kunna ändras därhän, att i de fall, då såväl stad som landsting önska fortsatt samarbete i landstinget, oaktat stad uppnått den storlek som berättigar till utträde, den bestående gemensamheten må kunna för viss tid framåt fortfara, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.»

Jag tror, att detta förslag är av den beskaffenhet, att kammaren bör reflektera på detsamma framför utskottets förslag, därför att detta är så vittfamnande, att man egentligen icke vet vad utredningen enligt detsamma skall komma att omfatta.

Jag anhåller, herr talman, att få yrka bifall till den av mig m. fl. vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Zander: Herr talman, mina herrar! I den motion, som av herrar Windahl och Anderson i Råstock förelagts riksdagen, pekas på en mycket betydelsefull sak rörande landstingen. Det är ju

så, att sedan landstingen 1862 bildades, har deras uppgifter blivit väsentligt utökade. Det invånarantal, som först var bestämt för en stads rätt att bilda eget landstingsområde, om man så vill säga, var 25,000 invånare. År 1894 höjdes denna siffra så att folkmängdssiffran då en stad skall utträda ur landstinget, nu är fixerad till $^1/_{150}$ av rikets hela folkmängd. Denna siffra hade man givetvis bestämt med hänsyn till den omständigheten, att $^1/_{150}$ av folkmängden berättigade till mandat i första kammaren; en stad med det invånarantalet har sålunda haft att välja en ledamot av första kammaren. Men denna beräkningsgrund kan man knappast behöva uppehålla längre, därför att förstakammarvalen numera äro lagda efter andra linjer. En del städer sammanföras i valkretsar, och man kan således icke längre behöva hålla på den folkmängdssiffran ens med hänsyn till förstakammarvalen.

Ang. ändring i § 1 av förordningen om landsting. (Forts.)

Landstingens uppgifter hava emellertid blivit alltmer omfattande och betydelsefulla. Den omständigheten, att en stad närmar sig den gräns, vid vilken staden skall utträda ur landstinget, kastar emellertid sin skugga framför sig på sådant sätt, att det rent av kan sägas vara ofördelaktigt för landstingens verksamhet.

Jag vill erinra om den landstingens omfattande verksamhet, som består i sjukvårdens handhavande. Sjukvården har visserligen alltid legat hos landstinget, men med den stora utvecklingen på det medicinska och det kirurgiska området har det emellertid framkommit fordringar på landstingen på allt större sjukvårdsanstalter. Härtill kommer dessutom, tuberkulossjukvården och epidemisjukvården, som tagit allt större omfattning. Därjämte är det andra särskilda ändamål, för vilka landstingen hava att uppföra anstalter, gemensamma för landsbygdskommunernas och städernas befolkning. Jag vill erinra om hem för vanartade barn och arbetshem för sådana arbetsföra, som fattigvården har att taga hand om, eller som eljest kunna tilldömas arbete på arbetshem. För att dessa olika uppgifter skola på ett ändamålsenligt sätt kunna fyllas, måste landstingsområdet äga rätt så talrik befolkning. Annars kunna dessa anstalter icke på ett rationellt och ändamålsenligt sätt ordnas. Det är påtagligt, att ett lasarett, så länge det endast har en liten rayon, för vilken den har att ombesörja sjukvården, lasarettet icke kan ordna det så, att det kan bedriva rationell sjukvård. Det kan icke få goda läkare och har icke samma förutsättningar för god sjukvård som de större lasaretten. Det kan icke heller uppdelas i olika avdelningar, t. ex. en kirurgisk och en medicinsk, som numera anses vara av behovet påkallat och alltid företages på större lasarett. Från den synpunkten kan man gott säga, att det knappast är nyttigt för en stad med 38,000 invånare, vilken sålunda enligt nuvarande bestämmelser kan utträda ur landstinget, att företaga detta utträde. I ett samhälle med det nämnda invånarantalet är behovet av sjukvård icke så stort, att det kan motivera inrättandet av ett tidsenligt sjukhus. Ett fullt modernt lasarett måste nämligen vara ganska stort, större än det kan beläggas med sjuka från endast en sådan stad.

Ang. ändring i § 1 av förordningen om landsting. (Forts.)

Jag har med hänsyn till denna omständighet gjort en översikt över huru vi ha det i Västmanland. Lasarettet i Västerås, som är avsett att bliva ett centrallasarett, får sina patienter från en folkmängd av icke mindre än 65,000: befolkningen från Västerås stad och omgivande socknar. Skulle nu Västerås stad utträda ur landstinget, då staden kommer upp till 38,000 invånare, skulle knappast mer än hälften av det vanliga patientantalet kunna erhållas för detta lasarett. Inom ett landsting kan, med nuvarande låga befolkningssiffra för städernas rätt till utträde, uppstå ett sådant förhållande, att, man på grund av landstinget icke kan våga sig på en omfattande anläggning, som ett tidsenligt lasaretts uppförande innebär, då ju i en framtid det kan inträffa, att den stora staden blir skild från landstinget. Förhållandena inom flera landsting äro sådana och jag tror att dessa synpunkter gjort sig gällande i Örebro landsting. De båda motionärerna äro just från Örebro län. Örebro blir en av de städer, som inom den närmaste tiden skola få rätt att utträda.

Det som har sagts beträffande lasaretten, att det behövs en stor folkmängd för att ett lasarett skall bli ändamålsenligt, kan också sägas om hem för vanartiga gossar samt om arbetshem för sådana arbetsföra, som fattigvården har att taga hand om. Det går icke för ett litet samhälle, ett litet landsting och icke heller för en sådan stor stad, som har rätt att utträda ur landsting enligt nu gällande bestämmelser, att tillfredsställande ordna ett sådant hem. Det är t. o. m. i författningen medgivet, att flera landsting få slå sig ihop, och tendensen visar, att landstingen många gånger kunna vara för små för att på ett ändamålsenligt sätt uppehålla en sådan anstalt.

Då nu landstingen ha dessa stora uppgifter, vilka äro av den art, att man gott kan tänka sig, att ett samarbete mellan landstingen och städer med väsentligt större befolkning än den nämnda mycket väl bör kunna äga rum borde en allsidig utredning av möjligheterna för städernas bibehållande inom landstingen företagas. Det behöver inte alls bli några svårigheter att ordna de saker, som angå den stora staden i förhållande till landstinget. Det finns ju visserligen uppgifter för en stad som kunna tänkas ligga på sidan om landstingsverksamhet. Jag tänker särskilt på sådana angelägenheter, som röra lantbruket. Landstinget har ju en del uppgifter att fylla för landtbrukets vidkommande, men dessa gå ju allt mer över till hushållningssällskapen. Och i varje fall vill jag erinra, att i sådana fall, då en del angelägenheter, som landstinget har att ordna, men som kunna anses hava intresse endast för landsbygden, så kan man besluta i enlighet med de nuvarande bestämmelserna, att landsbygden ensam skall bära sådana utgifter. I analogi härmed skulle man kunna tänka sig att de större städerna för något visst ändamål skulle få rätt att skilja sig från det övriga landstinget.

Nu ha reservanterna, som också erkänna en del av de synpunkter, som jag här gett uttryck åt, liksom också en del av motionärernas framställning, emellertid sagt, att frågan bör lösas på

så sätt, att rätten för städer att vinna utträde skall vara fakultativ, skall vara beroende av den ena eller andra partens beslut om huruvida utträde skall ske eller inte. En sådan fakultativ rätt till utträde skulle nog på visst sätt kunna låta sig göra. Men om lagen skall läggas efter reservanternas förslag, så uppstår det förhållandet, att detta osäkerhetstillstånd, som råder i landstingen, när en stad börjar närma sig den befolkningssiffra, då rätten att utträda ur landstinget inträder, komme att råda även i fortsättningen. Det är klart, att om en stad skulle besluta stanna kvar, så måste ett sådant beslut begränsas till någon viss tidsrymd t. ex. fem eller tio år. Det är alldeles tydligt, att en sådan åtgärd komme att verka mycket menligt för landstingets hela verksamhet. Landstinget kan inte gärna företaga sådana anordningar, som binda landstinget vid staden med större ekonomiska utlägg för behov, vilka längre fram efter en eventuell skilsmässa inte längre äro för landstinget nödvändiga. Därför komme det att uppstå ett sådant förhållande, att i många fall landsbygdens och de mindre städernas representanter ställde sig betänksamma mot krav, som det eljest om den stora staden komme att stanna kvar inom landstinget skulle vara naturligt att tillmötesgå. Under sådana förhållanden bleve det inte något tillfredsställande tillstånd, som bleve rådande i ett sådant landstingsområde. Jag får för min del säga, att det bleve ett resultat, som vore nästan sämre än det nuvarande. I det avseendet tror jag alltså inte något vore att vinna med det förslag reservanterna stannat för. Utskottets majoritet däremot anser, att vi böra låta frågan få en så omfattande utredning, att den icke begränsas med några på förhand givna föreskrifter, utan det bör lämnas fritt och öppet för Kungl. Maj:t att utan sådana inskränkningar låta utreda frågan för att få fram bästa möjliga resultat. Det skulle kanske inte vara alldeles omöjligt, att resultatet av utredningen kunde bli det, som reservanternas förslag åsyftar, ehuruväl jag för min del inte tror det. Men vi böra i allt fall inte på förhand begränsa saken därtill, utan vi böra som sagt låta den prövas i vidsträcktare omfattning än vad reservanterna för sin del ansett vara lämpligt.

Ang. ändring i § 1 av förordningen om landsting. (Forts.)

Det finns helt visst olika sätt att lösa denna fråga. Jag skall inte gå in på att relatera, vilka möjligheter jag för min del anser föreligga. Jag vill bara nämna exempelvis den omständigheten, att man skulle kunna anordna någonting sådant i förhållandet mellan de stora städerna och landstingsområdena i övrigt, som nu råder mellan städer och landsbygd inom samma landstingsområde. § 47 av landstingsförordningen stadgar som bekant, att vissa beslut som landsting fattar, kunna föranleda utdebitering särskilt för landsbygd och särskilt för städer. Man skulle kunna tänka sig ett liknande medgivande ifråga om sådana beslut, som röra behov för landstingsområdet i övrigt men inte särskilt gälla denna storstad, därför att staden för egen del har ordnat denna angelägenhet, och på grund därav inte bör deltaga i en utgift för samma ändamål

Ang. ändring i § 1 av förordningen om landsting. (Forts.)

inom landstinget. Det finns en hel del sådana synpunkter, beträffande vilka jag tror, att det skulle vara nyttigt, att de komme till sin rätt i den utredning, som är föreslagen, och på grund därav anser jag, att utredningen icke bör begränsas på sätt reservanterna föreslagit.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr *Magnusson* i Tumhult instämde häruti.

Herr Anderson i Råstock: Herr talman! Jag skall be att i egenskap av motionär i denna kammare få säga ett tack till såväl utskottsmajoriteten som reservanterna. Det är ju kanska ovanligt, att bägge två komma till ungefär liknande resultat. Och jag vill i detta sammanhang bekänna, att det varit mycket svårt att träffa sitt val angående vilken linje man här bör gå. Vad som slutligen bestämde mig för att yrka bifall till utskottets hemställan var de synpunkter, som herr Zander här nyss framfört, framför allt hänsynen till det osäkerhetstillstånd, som med den formulering, som reservanterna givit åt sin kläm, måste tänkas uppstå. Nu vill jag emellertid passa på att meddela, att det sagts mig av en utskottsledamot, att första kammaren redan har tagit reservanternas förslag. Och då det alltså inte skulle komma att leda till något som helst resultat, enligt vanlig kutym då det är fråga om en riksdagsskrivelse, ifall kamrarna stannade vid olika beslut, så skall jag, herr talman, tillåta mig att för min del förklara, att jag inte kommer att begära votering om reservanternas förslag här skulle segra, utan jag finner mig belåten även med det resultat, som man då kommer till.

Jag skulle bara vilja stryka under en sak, och det är, att såsom herrarna kunna finna av den omständigheten, att den ene motionähen, nämligen jag, är från landsbygden, under det att motionären i första kammaren är stadsbo, vi i Örebro län icke ha den gamla stridsfrågan mellan land och stad, utan vi ha kommit mycket bra överens. Ja, en sak till skulle jag vilja säga, och det är, att den här frågan är särskilt aktuell för Örebro stads vidkommande, och jag tar mig därför friheten stryka under, att den utredning, som nu skall komma till stånd, bör bedrivas så snabbt som möjligt, så att man verkligen kommer till ett resultat i så god tid, att en skilsmässa mellan Örebro stad och Örebro län kan undvikas.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få framföra mitt tack till utskottet samt ber att få instämma i yrkandet om bifall till konstitutionsutskottets förslag.

Herr Leander: Herr talman! Efter den upplysning, som lämnats, att första kammaren bifallit reservationen, torde vidare diskussion vara överflödig. Ty det är klart, att om något resultat skall kunna vinnas, så bör denna kammare instämma i medkamma-

rens beslut. Skulle nämligen nu denna kammare taga utskotets förslag, så kan det bli ganska svårt med en sammanjämkning. Emellertid avlåter ju riksdagen ofta, kanske alltför ofta, skrivelser till Kungl. Maj:t och anhåller om utredning än i den ena och än i den andra frågan. Men det är inte för mycket begärt, att riksdagen därvid åtminstone anger de riktlinjer, enligt vilka utredningen bör ske, eller med andra ord att riksdagen säger, vad den vill ha utrett. Det där att utredningen skall vara allsidig och förutsättningslös, det har väl i allmänhet endast blivit en fras, som ingenting säger. Så är det nu här t. ex. med utskottet. Det hoppar ju fram och tillbaka, och man blir icke klok på, vad utskottet vill. Utskottet säger, att det »kan vara behövligt eller t. o. m. nödvändigt, att mera betydande städer fritt få ordna sina egna angelägenheter och alltså utträda ur landsting». Men så tillägger det, att den gräns, som nu är stadgad för stads kvarvarande i landsting, torde vara satt lägre än som betingas av något verkligt behov. Men strax därefter säger återigen utskottet, att »varje sådan gräns blir naturligtvis mer eller mindre godtycklig». Vilken gräns utskottet vill sätta, nämner det icke alls.

Ang. ändring i § 1 av förordningen om landsting. (Forts.)

Sedan nu majoriteten inom utskottet hörde, att det fanns en minoritet, som ville begränsa utredningen till endast visst fall, så tillades också, att utredningen skulle kunna omfatta även möjligheten av fakultativt utträde. Man kan alltså icke härav bliva riktigt klok på, vad utskottet nu önskar. Utskottets ärade ordförande har redan lämnat en redogörelse för reservanternas yrkande härvidlag. Det kan ju vara en stad, som trots att den nått den stadgade siffran för utträde ur landsting, ändå finner förenligt med sitt bästa att kvarstå i tinget. Reservanterna vilja nu, att detta skall kunna äga rum, därest staden kan komma överens med landstinget om den saken. Och så tyckes mig vara fallet med Örebro stad, eftersom de ärade motionärerna tillhöra Örebro län. Men det kan vara en annan stad, som nu börjar nå den där gränsen, då den skall utträda ur landstinget, och vilken finner det förenligt med sina intressen att utträda, och då bör icke den staden tvingas att fortsätta att tillhöra landstinget. Utan även här gäller väl den satsen, att frihet är det bästa ting. Och därigenom främjas principen om kommunernas självbestämningsrätt, som ju riksdagen alltid varit mån om att hävda.

Herr Zander redogjorde för alla de uppgifter, landstinget har att fylla, men meningen är ju icke, att dessa uppgifter skola åsidosättas, sedan skilsmässan ägt rum, utan dessa uppgifter skola även i fortsättningen på bästa sätt fyllas och tillgodoses. De städer, som redan utträtt ur landsting, kunna väl icke sägas försumma vare sig sjukvård eller andra angelägenheter. Den sista stad, som utträtt, var Hälsingborg, och där vet man, att allt är ordnat på bästa sätt, vilket herr Sommelius kunnat vittna om för kammaren, om han varit närvarande här i dag.

Alltnog, när det icke lägges något band vare sig i det ena eller

Ang. ändring i § 1 av förordningen om landsting. (Forts.)

det andra hänseendet, utan en överenskommelse kan träffas, enligt reservanternas hemställan, om att staden i fortsättningen skall tillhöra landstinget, även om den nått den stadgade siffran för utträde, så kan man väl icke mer begära. Jag anhåller också, herr talman, att få yrka bifall till reservationen och upprepar ännu en gång, att skall något resultat vinnas, sedan första kammaren fattat sitt beslut, så måste även denna kammare biträda reservanternas förslag.

Herr Jansson i Edsbäcken: Herr talman! Jag vill blott påpeka, att här råder icke egentligen någon så stor skillnad mellan reservanternas förslag och utskottets förslag. Men eftersom jag tillhör utskottsmajoriteten, må det tillåtas mig att med några ord söka försvara den ställning jag intagit. Då skall jag endast be att få referera till det uttalande, som herr Zander nyss gjort om att det osäkerhetstillstånd, som skulle bliva rådande, när folkmängden uppgått till den siffran, att man vore beredd på att staden skulle utträda ur landstinget, icke skulle avhjälpas genom reservanternas förslag, enär man icke visste, om staden och landstinget skulle kunna enas om fortsatt samarbete. Jag vill då säga, att utskottet bestämt uttalat sig för att samarbetet skulle fortgå tills vidare åtminstone, och det har förut framhållits, att det finnes så många gemensamma intressen. I det län jag tillhör har jag aldrig funnit någon som helst meningsskiljaktighet, utan staden och landstinget ha alltid kommit mycket väl överens. Och jag tror, att om vår residensstad nådde den folkmängd, som berättigar till utträde, så skulle såväl staden som landstinget bliva ense om att fortsätta samarbetet. Detta vore ju avhjälpt genom det förslag, reservanterna kommit till. Men just med hänsyn till det osäkerhetstillstånd, som genom reservanternas förslag skulle komma att råda, skall jag be att få yrka bifall till utskottets hemställan, trots att första kammaren tagit reservanternas förslag.

Herr Henrikson: Herr talman! Som herrarna finna är det inte så mycket, som skiljer utskottet och reservanterna. Utskottet säger i slutet av sin motivering: »Utskottet anser emellertid förevarande fråga vara av den art, att en allsidig utredning av densamma, omfattande även möjlighet av fakultativt utträde, bör äga rum, och hemställer utskottet därför om skrivelse till Kungl. Maj:t i sådant syfte.» Skillnaden är sålunda att reservanterna vilja inlägga ett direktiv i skrivelseförslaget, då däremot utskottet vill hava en allsidig utredning. Tidigare hade som bekant stad rättighet att välja egen riksdagsman i första kammaren, så fort folkmängden uppgick till 25,000. Detta har sedan ändrats därhän, att folkmängden skall utgöra 1/150 av hela landets invånareantal eller i närvarande stund omkring 38,700. Jag kan nu inte förstå, varför reservanterna äro så rädda för en allsidig utredning. Städerna växa hastigt, inte minst genom inkorporation av intilliggande samhällen, och det kunde ju genom en utredning visa sig, att de nu gällande bestämmelserna inte äro lämpliga längre. Möjligen kunde det finnas anledning att höja ifrågavarande siffra till t. ex. låt oss

säga 50,000 eller något i den vägen. Någon intressemotsats emellan stad och land i detta hänseende tror jag inte förefunnitts. I många fall kan det onekligen medföra stora olägenheter för landsbygden att inte längre få räkna dessa städer, som uppnått det föreskrivna invånareantalet, till landstingsområdet, och det kan onekligen även i vissa fall vara förenat med vissa olägenheter även för städerna. Jag hör nu, att första kammaren bifallit reservationen. Trots detta yrkar jag emellertid bifall till utskottets hemställan.

Ang. ändring i § 1 av förordningen om landsting. (Forts.)

Herr Larsson i Västerås: Herr talman! Jag skall icke uppehålla debatten länge till, men jag anser mig böra säga ett par ord med anledning av de senaste anförandena här.

De talare, som förordat utskottsmajoritetens förslag, ha särskilt tryckt på det förhållandet, att om reservanternas förslag skulle antagas, skulle det uppkomma ett osäkerhetstillstånd. Jag ber då att få fästa kammarens uppmärksamhet vid, att detta osäkerhetstillstånd kan man icke komma ifrån, för såvitt man över huvud taget vill ha en gräns, där man anser, att sambandet mellan stad och landsting bör upphöra. Om gränsen skall vara 40,000, 50,000 eller 100,000 invånare, så uppstår alltid, när en stad börjar närma sig denna gräns, detta osäkerhetstillstånd, och det kommer man till även med utskottets förslag. Jag ber att få fästa uppmärksamheten vid, vad utskottet här säger i sin motivering på tal om denna befolkningsgräns: »Varje sådan gräns blir naturligtvis mer eller mindre godtycklig; men det torde dock icke vara omöjligt att finna en ungefärlig befolkningssiffra, vid vilken en stad bör kunna anses ensam mäkta påtaga sig de uppgifter, som påvila ett landstingsområde.» Ja, för såvitt man icke vill gå med obetingat på motionärernas förslag och stryka alla gränser och säga det, att även om en stad når upp till 100,000, 200,000 eller 300,000 invånare — t. ex. Stockholm eller Göteborg — den fortfarande bör tillhöra landsting, så kommer man icke undan den där osäkerheten. Nu tror jag för min del, att det icke är så farligt ställt med detta, ty om en stad, som tillhör landsting, börjar närma sig det invånareantal, då den har rätt till utträde, så är det alldeles givet, att vederbörande landsting och stad ha så mycket känning med varandra, så att de ha klart för sig, hururvida de önska ett fortsatt samarbete eller icke. Herr Jansson i Edsbäcken förklarade här, att om t. ex. residensstaden i Värmlands län skulle komma upp till den folkmängden, att den skulle vara berättigad till utträde, så var han för sin del övertygad om att där skulle både staden och landstinget vara benägna att fortsätta samarbetet. Ja, det är ju det reservanterna vilja, men de vilja icke, att man, genom lagstiftning skall tvinga vare sig staden eller landstinget till fortsatt samarbete, utan att det bör ske på den frivilliga överenskommelsens väg. Och på den vägen tror jag det bästa resultatet nås. Vi ha vidare hört, att förhållandena beträffande Örebro lära vara enahanda och att vederbörande där torde komma överens om fortsatt samarbete.

Ang. ändring i § 1 av förordningen om landsting. (Forts.)

Sålunda tror jag, att även i det avseendet reservanternas förslag är riktigt.

Härtill vill jag nu till sist lägga det, som här redan blivit upplyst, att då första kammaren redan bifallit reservanternas förslag, så torde det vara skäl i, att också andra kammaren följer första kammarens beslut och bifaller reservanternas förslag, då det eljest kan befaras, att hela frågan faller. Och skiljaktigheterna äro ju — det ber jag få framhålla — ändå icke så stora, att man bör riskera hela frågans fall, vilket otvivelaktigt blir resultatet, om kamrarna fatta olika beslut. Någon möjlighet till sammanjämkning mellan dessa beslut kan jag icke se.

Jag vidhåller alltså, herr talman, mitt yrkande om bifall till reservationen.

Medan jag nu har ordet skall jag be att få rätta ett par små korrekturfel, som finnes i reservationen. Det står där på femte raden i tredje stycket av reservationen: »att icke få själva fritt ordna för den betydelsefulla angelägenheten». Men det skall vara »för *dem betydelsefulla angelägenheter*».

Herr Zander: Herr talman! Jag önskar säga några ord till med anledning av vad utskottets värderade ordförande nyss yttrade. På tal om den anmärkning, som vi gjort, att om reservanternas förslag skulle bliva antaget, det uppstår ett osäkerhetstillstånd inom ett landsting, där en sådan stad finnes, av vars beslut man är beroende, om den skall tillhöra landsting eller ej, säger han, att osäkerhetstillstånd kommer att råda även i sådant fall, att man höjer befolkningsgränsen till en högre siffra, 50,000 eller 100,000 eller vad det kan bli. Jag vill då fästa uppmärksamheten vid, att det blir en väsentligt stor skillnad, om man får röra sig med bestämda siffror och man således kan säga, att det ligger åtskilligt långt fram i tiden innan skilsmässan kan komma i fråga, eller om det är fullständigt beroende på stadens beslut.

Nu kan man också säga, att det naturligtvis bör medgivas en stad att utträda, om den så önskar och samstämmiga beslut föreligga. Men jag tänker mig, att om befolkningssiffran blir fixerad efter de beräkningar man kan ha på ett landstings uppgifter och när befolkningssiffran är så stor, att man kan anse, att en stad själv kan bära de uppgifter, som åligga landstinget, då bör staden ha rätt till utträde. Då har staden växt så, att de flesta inrättningar, som röra staden, blivit så gott som uteslutande tagna i anspråk för stadens behov, och svårigheterna att skiljas från landstinget icke så stora. Under sådana förhållanden kan skilsmässan bliva nästan smärtfri, kan man säga.

Den omständigheten att första kammaren tagit reservationen, anser jag icke bör vara av beskaffenhet, att även andra kammaren bör göra så. Jag vill i stället förmena, att för det första är det icke otänkbart, att en sammanjämkning här kan försiggå, då ju båda kamrarnas beslut skulle komma att gå på skrivelseförslag och endast skrivelsens omfattning är skiljaktig. Jag anser det sålunda

kunna vara lämpligt att låta konstitutionsutskottet pröva, huruvida en sammanjämkning kan åstadkommas. Men även om en sammanjämkning icke sker, anser jag det vara en större vinst, att frågan faller och får återkomma ett annat år, än att den så begränsas och vi på det sättet binda oss för framtiden.

Ang. ändring i § 1 av förordningen om landsting. (Forts.)

Under sådana förhållanden ber jag få vidhålla mitt yrkande och även meddela, att jag kommer att begära votering, om så skulle erfordras.

Med herr Zander förenade sig herr *Janson* i Kungsör.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den av herr Larsson i Västerås m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då votering emellertid begärdes, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller den av herr Larsson i Västerås m. fl. vid konstitutionsutskottets förevarande utlåtande nr 10 fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan i berörda utlåtande.

Voteringen utvisade 99 ja mot 58 nej, vadan kammaren bifallit den av herr Larsson i Västerås m. fl. vid utlåtandet fogade reservationen.

§ 24.

Ang. folkskoleväsendet i vissa städer.

Herr vice talmannen, som nu övertog ledningen av kammarens förhandlingar, anmälde härefter till behandling konstitutionsutskottets utlåtande, nr 11, i anledning av väckta motioner om ändring i lagen angående folkskoleväsendet i vissa städer.

I två inom riksdagen väckta motioner, nämligen nr 9 i första kammaren av herr *Edward Larsson* och nr 23 i andra kammaren av herr *Andersson* i Milsmaden hade hemställt, att riksdagen måtte besluta sådan ändring i lagen av den 25 juni 1909 angående folkskoleväsendet i vissa städer, att hinder icke mötte för stad, som vore förenad med landsförsamling till ett gemensamt skoldistrikt, att tillämpa nämnda lag på sitt skolväsende, om landsförsamlingen funne fördelarna av att fortfarande vara förenad med stadsförsamlingen så stora, att den förklarade sig villig överlämna beslutanderätten angående de för skoldistriktet gemensamma folkskoleärendena åt de myndig-

Ang. folkskoleväsendet i vissa städer. (Forts.)

heter, som därom beslutade i städer, där ifrågavarande lag av den 25 juni 1909 vunne tillämpning.

Utskottet hemställde, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr Andersson i Milsmaden: Herr vice talman! Det har länge varit ett önskemål från Skara stadsfullmäktiges sida att få ordna skolstyrelsen enligt lagen av den 25 juni 1909 angående folkskoleväsendet i vissa städer. Men det synes vara en olägenhet för landsförsamlingen att bilda ett eget skoldistrikt, vilket enligt lagens nuvarande lydelse utgör en nödvändig förutsättning för det nämnda önskemålets vinnande. Detta har avhållit stadsförsamlingen från att avskilja sig till ett eget skoldistrikt. Förslag har framställts att lösa frågan genom inkorporering med staden, och stadsfullmäktige uppdrogo åt f. d. lektorn S. Dahlgren att verkställa utredning. På grund av denna utredning har tanken på landsförsamlingens inkorporering uppgivits, emedan det syntes åsamka staden alltför stora kostnader.

Förra året väcktes förslag vid kyrkostämman att lösa frågan på det sätt, som här i motionen föreslagits, för att man skulle kunna tillämpa lagen av den 25 juni 1909. Ett annat förslag har också diskuterats inom kommittén, nämligen att landsförsamlingen skulle, sedan staden brutit sig ut ur det gemensamma skoldistriktet, i stället för att bygga skolhus och upprätta egna skolor begära tillåtelse att få sina barn undervisade i stadens skolor mot en ersättning till staden efter antalet barn i förhållande till stadens barn. En betalning efter en sådan grund i stället för efter förhållandet mellan de båda församlingarnas bevillningskronor skulle emellertid bliva nästan lika betungade för landsförsamlingen som att upprätta egna skolor. Landsförsamlingens utgifter för sina 46 i skoldistriktets gemensamma skola för närvarande undervisade barn skulle, om de skulle utgöras efter landsförsamlingens barnantal i förhållande till stadsförsamlingens barnantal, för innevarande år uppgå till 5,016 kronor 87 öre, i stället för att de nu, då de utgå efter bevillningskrona, utgör 737 kronor 80 öre. Landsförsamlingen finge alltså för att få sina barn undervisade i stadens folkskola nära nog 7 gånger större utgifter för sitt folkskoleväsende, än den nu har.

Som i motionen uppgivits, utgöra landsförsamlingens bevillningskronor 812:98 mot stadens 53,372:19. Eftersom jag hört sägas, att inom konstitutionsutskottet finnas ledamöter, som tillhöra de sakkunniga, vilka åberopas här i utskottsutlåtandet och som äro tillsatta den 9 januari 1919 för utredning i fråga om införande i den kyrkliga kommunen av representativt system m. m., skulle jag vilja trycka på, att dessa ledamöter icke skola glömma av denna motion utan snarast möjligt vidtaga sådana åtgärder, att denna fråga icke blir försummad utan så snart som möjligt blir utredd. Ty man kan befara, jag vet det personligen, att stadsförsamlingen

omedelbart kommer att bilda eget skoldistrikt, och det kommer att medföra stor skada och stora kostnader för landsförsamlingen.

Ang. folkskoleväsendet i vissa städer. (Forts.)

Herr vice talman, med detta har jag blott velat trycka på, att denna fråga icke blir avglömd. Jag har den uppfattningen, att utskottet borde åtminstone hava sagt, att denna motion skulle remitteras till de sakkunniga. Jag tycker, att utskottet använt ett för milt uttryck, då det säger, att de önskemål, som i motionerna framförts, torde bli i den berörda utredningen uppmärksammade. Jag tycker, som sagt, att detta är litet för milt uttryckt, och därför har jag velat säga vad jag här anfört.

Herr Billqvist: Då jag också är en av dem, som undertecknat motionen i denna fråga, skall jag be att få säga några ord angående densamma.

Om herrarna ha betraktat den lilla kartskiss, som är bifogad motionen, ha herrarna sett, att de territoriella förhållandena i Skara äro lindrigt sagt besynnerliga. Stad och land ligga om varandra, och stadens folkskola ligger till och med på landsförsamlingens område, som med ett hörn skjuter in på stadens planlagda område. Mera förvirrande förhållanden kan man väl knappast tänka sig. Detta nödvändiggör emellertid ett gemensamt skolväsende för stad och land, och så har, så länge jag minns, och jag är infödd skarabo, varit förhållandet. Detta har också vållat, att i Skara har, trots att det är stiftstad och trots att där bott personer, om vilkas intresse för folkskoleundervisningen man borde kunna ha haft höga tankar, tillämpats halvtidsläsning till för cirka 12 eller 15 år sedan.

När det nu vaknat ett intresse även i de mörka Västgötabygderna för att göra något för folkskolan, vore det skäl att gå detta till mötes så långt som möjligt. Fördelarna av att en stad har sitt skolväsende under stadsfullmäktige äro så många, att jag icke behöver närmare gå in på dem. Först och främst blir det enhet beträffande de ekonomiska förhållandena och för övrigt enhet i besluten. En kyrkostämma är alltid en mycket vag inrättning, där en tillfällig vind kan blåsa än åt det ena hållet och än åt det andra. Det vill icke stor konst till att få kyrkostämman att rösta så, som man själv vill, om man bara har litet energi vid agitationen.

Nu har den föregående talaren sagt, att en sammanslagning av dessa båda kommuner icke gärna låter sig göra. Jag vill tillägga, att inkorporeringar äro i allmänhet mycket tråkiga; jag vet det av egen erfarenhet. Det kostar pengar, och när det är gjort, är ingendera parten belåten med vad som gjorts. Det skulle nog bli så även i Skara.

Det, som konstitutionsutskottet pekat på, att den tillsatta sakkunnigkommittén skulle komma med, anser jag icke vara det bästa sättet att lösa skolfrågan. Är det verkligen avsikten, att denna kommitté skall utreda, huruvida tvenne församlingar kunna slå ihop skolväsendet under gemensam ecklesiastik styrelse eller vad jag skall kalla det? Är det icke snarare meningen, att liksom det nu finnes stadsfullmäktige eller kommunalfullmäktige i kommunerna,

Ang. folkskoleväsendet i vissa städer. (Forts.)

skall det också bli kyrkofullmäktige eller något dylikt? Då är det att föredraga att hava skolväsendet under stadsfullmäktige framför att hava det under några fullmäktige, som ha ordet kyrka med i sitt namn, och således ändå hålla fast vid skolväsendets gamla beroende av kyrkan. Jag anser det vara ett steg i rätt riktning att få skolväsendet under stadsfullmäktige.

Jag förstår, att det naturligtvis icke är lönt att emot enhälligt konstitutionsutskott söka att vinna något, men jag skall ändå, herr vice talman, be att få yrka bifall till motionen.

Herr Larsson i Västerås: Jag vill nämna för de ärade föregående talarna, att inom konstitutionsutskottet var det mycket stora sympatier för motionen, och utskottet sökte att utreda saken så långt det var möjligt. Men vi kommo då till det resultatet på grund av tillförlitliga upplysningar, som vi fingo inom utskottet, att vid den utredning av sakkunniga, som omnämnes i utskottsutlåtandet och som rör införande av representativt system inom den kyrkliga kommunen, kommer denna fråga att tagas upp. Det torde icke dröja så länge, innan förslag i ämnet kommer in till riksdagen, och man får då se, vad det innehåller. Enligt vad som upplysts inom utskottet av medlemmar utav denna kommitté, kommer man att gå så pass radikalt till väga, att det blir fråga om slopande av hela lagen angående folkskoleväsendet i vissa städer.

Nu skall jag för min del icke yttra mig om huruvida kommittén kan komma fram till något sådant resultat, att det fullt kan tillfredsställa motionärerna. Men nog torde väl saken ligga så, att riksdagen för sin del bör låta sig nöja med vad utskottet här har anfört, till dess man får se, vad denna utredning kommer att giva för resultat. Det är denna uppfattning, som utskottet haft, då det hemställt, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Jag hemställer, herr vice talman, om bifall till utskottets förslag.

Herr Andersson i Milsmaden: Herr vice talman! Jag skulle blott vilja göra ett litet tillägg till vad jag förut yttrat.

I händelse staden bryter sig ut och bildar eget skoldistrikt samt landsförsamlingen blir tvungen att inrätta en egen skola, då komma landsförsamlingens barn att få lida därigenom, att det icke blir samma skoltyp, som de nu ha. Den de nu har är den bästa skoltyp, som de kunna få. I stadens skolor, där barnen nu gå, är det så många klasser, att någon bättre undervisning kunna landsförsamlingens barn icke få. Denna undervisning skulle de gå förlustiga, om det skulle bli flera skolor. Det är endast detta, jag velat hava tillagt.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till de i ämnet väckta motionerna; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 25.

Vid nu skedd föredragning av bankoutskottets memorial, nr 22, angående avskrivning av osäkra fordringar vid riksbankens avdelningskontor i Göteborg, Luleå och Visby blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 26.

Herr statsrådet *Hansson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 322, med förslag till ändrad lydelse av § 52 regeringsformen samt §§ 33, 34 och 38 riksdagsordningen;

nr 327, med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen om val till riksdagen m. m.;

nr 326, angående anslag för anskaffande av valkuvert m. m.;

nr 328, med förslag till ändrad lydelse av §§ 21 och 22 riksdagsordningen; och

nr 337, med förslag till lag om ändrad lydelse av 26 § i lagen angående tillsättning av prästerliga tjänster den 9 december 1910.

Nämnda propositioner bordlades på begäran.

§ 27.

Om ändring i förordningen angående patent.

Till avgörande förelåg nu första lagutskottets utlåtande, nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § 3 mom. samt 7 och 11 §§ i förordningen den 16 maj 1884 angående patent.

Genom en den 13 februari 1920 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition nr 93, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

Lag

om ändrad lydelse av 4 § 3 mom. samt 7 och 11 §§ i förordningen den 16 maj 1884 angående patent.

Härigenom förordnas, att 4 § 3 mom. samt 7 och 11 §§ i förordningen den 16 maj 1884 angående patent — 7 och 11 §§ i nedan angivna delar — skola erhålla följande ändrade lydelse:

4 §.

3 mom. Därjämte åligge sökanden att bifoga en avgift (ansökningsavgift) av femtio kronor.

7 §.

Äro ansökningshandlingarna fullständiga och har anledning ej förekommit att, efter ty i 6 § sägs, genast avslå ansökningen, låte

Om ändring i förordningen angående patent. (Forts.)

patentmyndigheten, efter underrättelse därom till sökanden, på sätt i 5 § sägs, i allmänna tidningarna införa kungörelse om ansökningen med uppgift å dess huvudsakliga innehåll; hålle ock ansökningshandlingarna hos patentmyndigheten tillgängliga för envar, som önskar därav taga kännedom.

Under två — — — mot patentansökningen.

Inom samma tid skall sökanden till patentmyndigheten inbetala en avgift (utfärdningsavgift) av femtio kronor ävensom till stämpel å patentbrevet tio kronor, vid äventyr att ansökningen eljest såsom återtagen avföres. I händelse patent ej varder meddelat, återbetalas vad sålunda erlagts.

Efter utgången av nyssnämnda tid företage patentmyndigheten ärendet till avgörande.

Möter ej — — — tryck offentliggöras.

11 §.

Förutom de avgifter, som omförmälas i 4 och 7 §§, skall för meddelat patent, som icke är tilläggspatent, till patentmyndigheten för varje patentår från och med det andra erläggas en årsavgift, utgörande för vart och ett av det andra och tredje året fyrtio kronor, av det fjärde och femte året sextio kronor, av det sjätte och sjunde året etthundra kronor, av det åttonde och nionde året etthundrafemtio kronor, av det tionde och elfte året tvåhundra kronor, av det tolfte och trettonde året tvåhundrafemtio kronor samt av det fjortonde och femtonde året trehundra kronor.

Avgiften, som må i betalt brev insändas, skall för varje patentår erläggas före det årets början, vid påföljd att avgiften för samma år höjes med en femtedel.

Fullgöres ej sedermera inbetalning av den förhöjda avgiften inom tre månader efter patentårets början, vare det erhållna patentet förfallet.

Patenthavare vare — — — beskrivningens offentliggörande.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1920 men äger ej tillämpning å ansökning, som inkommit till patentmyndigheten före nämnda dag, eller å patent, meddelat före denna lags ikraftträdande eller senare på grund av ansökning, som nyss nämnts.

Utskottet hemställde, att förevarande proposition måtte av riksdagen bifallas.

Vid utlåtandet var emellertid fogad reservation av herr *Thore*, som föreslagit, dels att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att § 11 i lagförslaget omarbetades i syfte att bereda viss nedsättning i där upptagna årsavgifter, och att samtidigt härmed utredning gjordes om en tilläggsavgift beträffande äldre eller före de nya bestämmelsernas ikraftträdande sökta patent;

dels ock att Kungl. Maj:ts proposition i övrigt måtte av riksdagen antagas.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Om ändring i förordningen angående patent. (Forts.)

Herr Thore: Herr vice talman! Jag har tillåtit mig att med avseende på lagutskottets utlåtande angående ändring av förordningen rörande patent, reservationsvis framlägga ett förslag om patentavgifterna, som enligt mitt förmenande är mera förmånligt för statsverket och dessutom också mera tillmötesgående även mot blivande uppfinnare och patentinnehavare.

Mitt förslag går ut på, att man skall gå med på den föreslagna ändringen av paragraferna 4 och 7 i den nuvarande patentförordningen i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag, men att man med avseende på paragraf 11 borde hemställa om en skrivelse, som skulle gå ut på vissa ändringar såväl av den nuvarande som den föreslagna paragraf 11. Enligt gällande patentförordning betalas vid sökande av patent en ansökningsavgift av 20 kronor. Man har ansett att denna avgift är för låg, och det har föreslagits, att i stället vid patentansökningar hädanefter skulle betalas en ansökningsavgift av 50 kronor och dessutom en utfärdningsavgift av likaledes 50 kronor. Detta innehålles i paragraferna 4 och 7 av förslaget. Det skulle således bli en höjning från 20 till 100 kronor i engångsavgifter. Detta är ju en ganska väsentlig höjning, men jag anser dock, att man är tvungen att taga denna höjning, därför att höjningen avser utgifter som patentverket har för tryckning av patentskrifter m. m., och för övrigt äro dessa avgifter som sagt engångsavgifter. Man skall också finna, att de myndigheter och sammanslutningar, som yttrat sig över förslaget, egentligen icke haft någonting att invända mot denna höjning. Däremot har man i allmänhet ansett, att årsavgifterna äro för högt tilltagna. För närvarande utgår, när det gäller 15-årig patenttid för de 5 första åren 25 kronor om året, för de 5 följande åren 50 kronor och för de sista 5 åren 75 kronor per år. Nu är detta omlagt, såsom framgår av innehållet i paragraf 11 i förslaget, på det sättet, att tiden skall uppdelas i 2-årsperioder med stegrade avgifter, och för den sista perioden kommer man upp till en avgift av icke mindre än 300 kronor om året. Förslaget innebär, att de sammanlagda avgifterna för patent under 15 år, som för närvarande äro 745 kronor, skulle ökas till 2,300 kronor eller till icke mindre än det tredubbla. Man har i intresserade kretsar ansett, att det är för stor ökning och att det skulle inverka hindrande på uppfinnarverksamheten och kunna medföra en nationell förlust. Undersökes patentavgifterna i utlandet, framgår, att enligt det nya förslaget skulle våra patentavgifter bli bland de högsta, och vill man göra en jämförelse med Norge, där en höjning skett under fjolåret, finner man, att avgifterna där ökats från 1,060 till endast 1,290 kronor.

Anledningen till den föreslagna höjningen av patentavgifterna är, att patent- och registreringsverket behöver ökade inkomster. Detta är naturligt på grund av penningvärdets fall och de härav förorsakade ökade avlöningar till befattningshavarna m. fl. stegrade utgifter. Genom höjning av engångsavgifterna från 20 till 100 kronor skulle man få en höjning av inkomsterna med 250,000 kro-

Om ändring i förordningen angående patent. (Forts.)

nor, men dessutom skulle man genom årsavgifternas höjning så småningom komma upp till en ytterligare årlig merinkomst av 322,000 kronor. Men denna höjning av årsavgifterna verka icke med en gång, ty som man finner av promulgationsbestämmelserna i lagen, är det meningen, att de nya bestämmelserna skola träda i kraft den 1 juli 1920 men ej äga tillämpning å ansökning, som inkommit till patentmyndigheten före nämnda dag, eller å patent, meddelat före denna lags ikraftträdande eller senare på grund av ansökning, som nyss nämnts. Således det nämnda beloppet av 322,000 kronor får statsverket icke glädje av förrän kanske om 10 år eller därefter.

Kontentan av min reservation är den, att man skall tillämpa en viss höjning på redan nu utgående patentavgifter. Härigenom skulle man kunna bereda statsverket större inkomster med detsamma, samtidigt som man slipper höja de blivande årsavgifterna så väsentligt som föreslagits i den kungl. propositionen. Denna tanke har bland annat framförts av tekniska föreningen i Västerås, men kommerskollegium, som yttrat sig över förslaget, och likaledes patent- och registreringsverket hava icke velat förorda detta, därför att de ansett, att ett redan grundlagt patenträttsförhållande bör i alla avseenden respekteras. Jag kan icke fullt godkänna denna tanke, ty ett faktum är, att penningvärdet fallit, och då vi höja avgifterna i andra fall, synes man väl kunna höja dem även i detta fall. Detta är anledningen, varför jag framfört mitt förslag och jag skall be, herr vice talman, att få yrka bifall till detsamma.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet Undén: Herr talman, mina herrar! De skäl som anförts i den Kungl. Maj:ts proposition och utskottets utlåtande till förmån för det förslag, som utskottet tillstyrkt, äro så pass starka, att jag icke behöver närmare utveckla dem.

Emellertid ber jag att få på det bestämdaste varna mot reservationen, som rent lagtekniskt icke alls går i lås. Herr Thore tycks anse, att man här skall antaga propositionen beträffande pargraferna 4 och 7 men däremot icke i fråga om paragraf 11 utan där i stället begära en skrivelse till Kungl. Maj:t. Då skulle följden bli, att paragraf 11 skulle behålla den lydelse, den har i den nuvarande patentlagen. Detta innebär, att i paragraf 4 skulle komma att stå, att ansökningsavgiften är 50 kronor, under det att i paragraf 11 står, att den är 20 kronor. Vidare skulle det i paragraf 11 saknas en hänvisning till den nya så kallade utfärdningsavgiften, som omtalas i paragraf 7 i det nya förslaget, och slutligen skulle sista stycket av nuvarande paragraf 11 icke överensstämma med bestämmelserna i paragraf 7. Alltså tror jag, att det redan av rent lagtekniska skäl är fullkomligt omöjligt att bifalla resrvationen i den form den nu har.

Vidare yttrades ej. Herr vice talmannen framställde propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 28.

Ang. lagstiftningen om förbud för vissa utlänningar att här i riket vistas m. m.

Å föredragningslistan fanns vidare upptaget första lagutskottets utlåtande, nr 21, i anledning av väckt motion rörande omarbetning av lagen angående förbud för vissa utlänningar att här i riket vistas m. m.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion nr 148, som behandlats av första lagutskottet, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville anhålla, att regeringen måtte:

1) ofördröjligen verkställa och framlägga en fullständig omarbetning av lagen den 14 september 1914 om förbud för vissa utlänningar att här i riket vistas samt de med eller utan stöd av denna lag utfärdade administrativa författningar, i syfte att billighet och rättvisa vederfores utlänningar, som vistades på svenskt territorium; samt

2) därvid tillika iakttaga, att svenskfödd kvinna och hennes barn i regel bibehölles i förberörda avseende vid svensk undersåtes rättigheter, även om hon råkat ingå äktenskap med en utlänning.

Utskottet hemställde, att ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan upplästes. Därpå yttrade:

Herr Lövgren i Nyborg: Herr talman! Det har förekommit åtskilliga saker uppe vid finska gränsen, som verkligen göra, att det vore skäl i att tillmötesgå motionärens hemställan. De är ju rätt många svenska kvinnor som äro förmälda med finska undersåtar. När dessa finska undersåtar under de oroliga tider som vi nu genomlevat råkat komma i ekonomisk misär, och på grund därav erhållit understöd, har resultatet blivit, att många svenskfödda kvinnor blivit utvisade ur landet. Jag tycker, att detta icke är med billighet och mänsklighet överensstämmande, och jag tillåter mig därför att yrka bifall till motionen.

Herr Leo: Herr talman, mina herrar! När den av motionären här väckta motionen förevar till behandling inom utskottet bordlades den upprepade gånger i avvaktan på att motionären skulle kunna själv deltaga i behandlingen av sin motion. Han är nämligen suppleant i det utskott som har behandlat den. Vi gjorde detta, därför att motiotionen var så knapphändigt skriven, att den icke lämnade någon som helst möjlighet för bedömandet av nödvändigheten att tillstyrka det yrkande, som motionen går ut på. Utskottet försökte själv upprepade gånger att få belägg för de påståenden som motionären gjort, nämligen att fall inträffat, som nödvändiggjorde en sådan ändring som motionen åsyftar. Men det kom icke i något fall till utskottets kännedom, att det inträffat, att denna lag blivit handhavd på sådant sätt, att det nödvändiggjorde en omskrivning av lagen. Då utskottet på detta sätt i omkring fjorton dagars tid legat på motionen, utan att motionären brydde sig om — om jag så får säga — att i utskottet deltaga i behandlingen av densamma, kunde utskottet icke komma till något

Ang. lagstiftningen om förbud för vissa utlänningar att här i riket vistas m. m. (Forts.)

annat resultat än det nu gjort, nämligen att avstyrka motionen. Såsom utskottet säger är denna lag i hög grad beroende av dess tillämpning. När man läser igenom lagtexten, finner man, att den ingalunda i och för sig verkar stötande, men det är givet, att denna lagtext på grund av ämnets egen natur fått i viss mån en tänjbar lydelse. Den kan naturligtvis ge urymme åt en godtycklig tillämpning. Då emellertid såsom sagt icke i något enda fall vare sig från motionären eller från något annat håll anförts exempel på att lagen blivit godtyckligt tillämpad, kunde utskottet för sin del icke biträda motionen, och jag ber, herr vice talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr H a g e: Jag vill särskilt peka på det missförhållande, som pålysts i motionen och som består däri, att endast den omständigheten att en utlänning erhållit fattigvård kan resultera i att denne person utvisas ur landet. Man måste säga, att det är en synnerligen beklaglig omständighet. Vid behandlingen av denna fråga i första kammaren gjordes det gällande från utskottets vice ordförande, att ifrågavarande förfarande icke gärna tillämpades, för så vitt icke det var fråga om en utlänning, som erhåller *full* försörjning genom fattigvården eller får åtminstone mycket *stora bidrag* från densamma. Å andra sidan påstods det emellertid alldeles bestämt av motionären, att han för sin del visste om fall, då en person blivit utvisad, trots att han av vederbörande fått mycket ringa fattigunderstöd.

När detta med så stor bestämdhet göres gällande, och då lagtexten ger tillfälle till en sådan tolkning, må jag verkligen säga, att för dessa utlänningar verkligen en mycket osäker ställning föreligger. Det finns som bekant många ämbetsmän, som redan genom sin samhällsställning och sin politiska läggning äro predestinerade att så strängt som möjligt uppträda mot sådana utlänningar, som ha en politisk åskådning, som är mindre omtyckt, och det måste anses som ett mycket otillfredsställande förhållande, när själva författningen i det avseendet ger tillfälle till en sådan tolkning, som jag talat om. Jag tror för min del därför, att det är nödvändigt att komma till en förändring av lagtexten, som är sådan, att det blir större tryck på vederbörande att de skola tolka dessa bestämmelser på ett annat, förnuftigt och finkänsligt sätt.

Från denna utgångspunkt ber jag, herr vice talman, att få yrka bifall till motionen.

Herr L ö v g r e n i Nyborg: Det är beklagligt, att man icke hinner vara med överallt, ty här gäller det en sak, som jag eljest har intresserat mig rätt mycket för. Jag vill emellertid säga, att jag ändå känner till ett fall, där myndigheterna förfarit på ett sådant sätt. Det är en skam — lindrigt sagt. Det finns en arbetare från Seskarö, som arbetat här i Sverige i nitton år — en alldeles utmärkt arbetare — och han gjorde anökan om svensk medborgarrätt. Men i stället för att ge honom svensk medborgarrätt togo de svenska myndigheterna sig före att göra allt vad de kunde för att få honom utvisad ur riket. Efter mycket krångel fick han emellertid lov att stanna kvar samt erhöll uppehållskort, som dock

Ang. lagstiftningen om förbud för vissa utlänningar att här i riket vistas m. m. (Forts.)

skulle uppvisas för myndigheterna var fjortonde dag. Jag måste fråga, om det är riktigt att förfara på ett sådant sätt mot en person, som under aderton års arbete här gjort sig känd för att vara en nitisk person, och detta i all synnerhet, som denne genom sitt utländska medborgarskap icke hade några fördelar här i landet, ty såsom utlänning har han fått betala högre skatter än vårt eget lands medborgare. När så är fallet, tillåter jag mig fortfarande yrka bifall till motionen, ty det måste bli någon hämsko på myndigheternas sätt att godtyckligt tolka lagar och förordningar.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr vice talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr vice talmannen sig anse den förra propositionen hava flertalets mening för sig. Som votering likväl begärdes, uppsattes, justerades och anslogs en voteringsproposition av följande lydelse:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 21, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den i ämnet väckta motionen.

Omröstningen utföll med 128 ja mot 22 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 29.

Herr statsrådet *Hansson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 252, angående pension åt vaktmästaren Johan Larsson;

nr 259, angående höjning av arvodena åt ordförande och ledamöter i styrelsen för statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl., m. m.;

nr 270, angående förhöjt understöd för utgivande av tidskriften Bokstugan;

nr 277, med förslag till lag om ändrad lydelse av § 8 i lagen angående anskaffande av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (hästutskrivningslagen) den 2 juli 1915; och

nr 278, angående pension å allmänna indragningsstaten åt arbeterskan Anna Andersdotter Sjödin.

Ifrågavarande propositioner bordlades.

§ 30.

Ang. inställande av samtliga vapenövningar.

Till behandling företogs härpå första lagutskottets utlåtande, nr 22, i anledning av väckt motion om inställande av samtliga vapenövningar under pågående utredning rörande minskning av militärbördorna.

Uti en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 251, som behandlats av första lagutskottet, hade herrar *Vennerström, Berglund* och *Johansson* i Sollefteå hemställt, att samtliga vapenövningar, intill dess att resultatet av pågående utredning rörande minskning av militärbördorna förelåge, måtte helt inställas.

Utskottet hemställde, att ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Sedan utskottets hemställan blivit uppläst, yttrade:

Herr Johansson i Sollefteå: Herr vice talman! Denna fråga har vid flera tillfällen med olika motiveringar förelegat till kammarens prövning. Så väckte herr Lindhagen 1917 en motion, vari han yrkade på militärövningarnas inställande bland annat därför att han ville bereda jordbruket tillfälle till ökad arbetskraft. Denna motion bifölls enhälligt av andra kammaren. Då förefaller det mig som om man vid detta tillfälle hade ännu större skäl att bifalla den nu föreliggande motionen, och detta såväl av de skäl, som anföras i motionen, som också av det skälet, att spanska sjukan härjar överallt vid regementena. Sålunda har i Social-Demokraten för omkring 14 dagar sedan införts en utförlig redogörelse för spanska sjukan särskilt vid armén. Det meddelades bland annat, att det var 1,218 fall av sådana sjuka. Här om dagen skrev en liberal tidning om denna fråga bland annat:

»Det är svårt att förstå, vad det skall tjäna till att i dessa tider, då spanska sjukan härjar överallt bland regementena, hålla de värnpliktiga kvar. De borde givetvis ha hemförlovats i största utsträckning så fort epidemien åter började denna vinter. Under det förut rådande slapphetssystemet, som kulminerade i Revingeskandalen, kunde man ju dock ej vänta annat.»

Vidare meddelar tidningen längre ned, att om lördag, d. v. s. i dag, inrycka 300 värnpliktiga vid kustartilleriet. Dessa skola fördelas å tre olika platser: Stockholm, Vaxholm och Karlskrona. Dessutom skulle vidtagas vissa försiktighetsåtgärder, bland annat isolering, för dessa värnpliktiga. Vidare tillägger tidningen:

»Detta är ju gott och väl, men om dessa isoleringsåtgärder vidtagas ordentligt, så komma övningarna ändå 'att förryckas'. Och om de värnpliktiga insjukna, som väl är troligt, vad glädje har kustartilleriet av en massa sjuka? Övningsplanen har förryckts vid de många regementen, där spanska sjukan gjort sitt härjningståg och där hundratals man ligga insjuknade. Vid Jönköpings regemente t. ex. härjar nu sjukdomen fruktansvärt. Vid Smålands artilleriregemente inträffade ej mindre än 6 dödsfall en enda dag.

Ang. inställande av samtliga vapenövningar. (Forts.)

Det är vida bättre att övningsplanen blir litet 'förryckt', än att unga mäns liv utan nytta skola offras. Man väntar att regeringen ingriper med kraft i denna sak, så att föregående års sorgliga händelser ej upprepas.»

Sedan detta skrevs, ha vi sett, att spanska sjukan tilltagit med ännu större kraft. Och jag föreställer mig, att man icke bara kan förlita sig på att regeringen ingriper i detta fall, utan jag skulle därför vilja, att andra kammaren på sitt sätt ingrepe genom att rösta bifall till den föreliggande motionen.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till motionen.

Herr Leo: Herr talman! Det var nog en viss överraskning för kammaren, att den föregående talaren i stället för att yttra sig om motionen som rör »inställande av samtliga vapenövningar, intill dess att resultat föreligger av pågående utredning rörande minskning av militärbördorna», uppehöll sig vid den spanska sjukans härjningar bland de värnpliktiga. Jag vill för min del rent personligen säga, att jag är av samma uppfattning som den ärade talaren i denna punkt, och anser således att, om den spanska sjukan skulle visa sig komma att kräva offer bland de värnpliktiga på ett sätt, som påkallar ett ingripande, man bör kunna hysa den förhoppningen, att regeringen och de, som ha ansvaret i detta fall, i tid ingripa. Men detta är en sak för sig, och den motion, som utskottet här behandlat är en annan sak. Då den ärade talaren icke inlåtit sig på motionens egentliga innebörd, anser jag mig icke ha anledning att vidare ingå på hans yttrande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för lantförsvarsdepartementet herr statsrådet Hansson: Herr talman! Jag har givetvis icke någon anledning att yttra mig om motionen på grund av det avgivna utskottsutlåtandet. Anledningen till att jag begärde ordet var motionärens berörande av den spanska sjukan vid regementena för närvarande. Det är uppenbarligen en populär uppfattning att de vådor, som för närvarande föreligga i detta fall, kunna avlägsnas genom hemförlovning av de redan inneliggande värnpliktiga. Det förefaller mig dock, som om envar borde kunna säga sig, att denna sak har två sidor. Det gäller att taga hänsyn icke endast till de värnpliktiga utan också till den civila befolkningen, och jag förmodar, att ingen här vill göra gällande, att man skulle bedriva hemförlovningen på sådant sätt, att från de regementen, där influensaepidemien härjar, smittan fördes ut till den civila befolkningen. Jag har gjort mig underrättad av generalfältläkaren, som naturligtvis med det allra största intresse och uppmärksamhet följer dessa företeelser, att från hans sida vidtagits omfattande åtgärder för att de värnpliktiga vid armén skola få den bästa vård under sjukdomen. Emellertid har man från samma håll med anledning av vissa förfrågningar, som gjorts på grund av försvarsrevisionens utlåtande, påpekat, att man

Ang. inställande av samtliga vapenövningar. (Forts.)

vid hemförlovningen också måste beakta den synpunkten, att smittan vid regementena icke får spridas ut till den civila befolkningen. I ett annat läge kommer frågan, då det gäller inkallelse av nya värnpliktiga, och jag tror mig kunna försäkra, att regeringen för sin del icke kommer att medverka till några åtgärder, som skulle utsätta nya grupper av landets ungdom för risken att vid regementena bliva smittade av influensan.

Av motionären berördes ett särskilt fall, nämligen inkallelsen i dagarna av 300 värnpliktiga till kustartilleriet, och därvid citerades ett uttalande av en liberal tidning. Det förefaller mig som om det skulle ha varit i sin ordning, att talaren också omnämnt det meddelande, som finnes i dagens tidningar, enligt vilket chefen för sjöförsvarsdepartementet uttalat, att vid den förläggningsort, där smittofara föreligger, skall man omedelbart hemförlova de nyinryckta värnpliktiga.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och fann herr vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja godkänd. Herr Johansson i Sollefteå begärde emellertid votering, till följd varav nu uppsattes, justerades och anslogs denna omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 22, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den i ämnet väckta motionen.

Voteringen utvisade 129 ja mot 15 nej, vid vilken utgång kammaren således bifallit utskottets hemställan.

§ 31.

Första lagutskottets utlåtande, nr 23, i anledning av väckt motion angående uttagande på frivillighetens väg av viss del av de värnpliktiga för utförande av allmängagneliga arbeten, som nu föredrogs, blev av kammaren godkänt.

§ 32.

Ang. anordnande av försöksjordbruk m. m.

Härefter förelåg till avgörande jordbruksutskottets utlåtande, nr 28, i anledning av väckta motioner om vidtagande av åtgärder för anordnande i varje län av försöksjordbruk under auktoritativ sakkunskaps ledning samt om anordnande av praktiska jordbruksförsök för utrönande av det mindre jordbrukets ekonomiska bärkraft.

Ang. anordnande av försöksjordbruk m. m. (Forts.)

Jordbruksutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft nedan omförmälda, inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen

dels de två likalydande motionerna nr 54 i första kammaren av herrar *Ivar Pettersson* och *Kjellén*, samt nr 83 i andra kammaren av herrar *Månsson* i Backa och *Edberg*, i vilka hemställts, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om anordnande i varje län av ett större och ett mindre försöksjordbruk under auktoritativ agronomisk sakkunskaps ledning i syfte att genom planmässig och riktig drift och genom noggrann och fullständig bokföring vinna full och ojävaktig erfarenhet om sådant jordbruks produktionskostnader, samt att för detta ändamåls vinnande dels anvisa och ställa till Kungl. Maj:ts förfogande på extra stat för år 1921 ett anslag av 1,500,000 kronor dels ock medgiva Kungl. Maj:t rätt att utvälja härför lämpliga kronoegendomar och utan hinder av eljest gällande grunder för deras förvaltning bestämma, huru försöksdriften därå skulle anordnas;

dels ock motionen nr 129 i andra kammaren av herr *Carlström*, som hemställt, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta lantbruksstyrelsen få i uppdrag att genom hushållningssällskapen eller på annat sätt i varje län igångsätta praktiska jordbruksförsök med syfte att få klargjort det mindre jordbrukets ekonomiska bärkraft under en period av tio år samt att riksdagen ville, såsom förslagsanslag, att utgå av tillgängliga medel, anslå ett belopp av 100,000 kronor för vartdera av åren 1920 och 1921 för denna anordnings genomförande.

Utskottet hemställde, att förevarande motioner ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade likväl avgivits av herr *Ivar Pettersson*.

Efter uppläsandet av utskottets hemställan anförde:

Herr Månsson i Backa: Herr talman! Då jordbruksutskottet i detta sitt utlåtande bland annat avstyrkt en av mig jämte herr Edberg avgiven motion, anser jag mig pliktig att med några ord vidröra den princip, som legat till grund för ifrågavarande motion. Grundprincipen är den, att det genom försöksjordbruk skulle åstadkommas sådana ur det praktiska livet direkt framsprungna siffror, som icke skulle kunna jävas av vare sig producenter eller konsumenter. Huvudsyftet med motionen är att kunna få förståelse mellan producenter och konsumenter. Vi hava under kristiden sett, huru misstro härvidlag i hög grad gjort sig gällande. Det har varit ett genomgående ont, som förorsakat slitningar. Och dessa slitningar hava ingalunda minst varit förorsakade därav, att t. o. m. de s. k. sakkunniga hava stått utanför det praktiska jordbrukets verkliga liv och endast gjort bearbetningar av de kalkyler, som framkommit från jordbrukarehåll.

Ang. anordnande av försöksjordbruk m. m. (Forts.)

Egentliga orsaken varför utskottet kommit till det avstyrkande resultat, som här föreligger, är den, att herr Olsson i Blädinge m. fl., jag tror år 1917, väckte en motion i ungefär samma syfte och med åtminstone delvis samma principer, nämligen i avsikt att kunna få en praktisk belysning av produktionskostnaderna för särskilt livsmedel. Denna motion bearbetades av vederbörligt utskott, och detta utskott kom så att säga på orätt väg, så att huvudsyftet i herr Olssons motion icke blev förverkligat. Det blev visserligen igångsatt en utredning. Det infordras numera produktionssiffror ifrån om jag så får säga de privata jordbrukarna. När vi då veta, att dessa privata jordbrukare hela tiden varit misstänkta för att icke hava lämnat hållbara siffror, så är det ju klart, att man med en sådan lösning av frågan icke når det syfte, man avsett, nämligen en enig uppfattning om produktionssiffrorna. Det är klart, att om bokföringen icke från första början tar sikte på särskilt produktionskostnaden för livsförnödenheter från deras odlande till och med deras skörd, så kunna siffrorna icke bliva sådana fakta, som om statsdrivna försöksjordbruk finge ligga till grund.

Det är också en sak i detta sammanhang, som vi icke få försumma att hava blicken riktad på, och det är, att dessa s. k. sakkunniga skulle få driva dessa jordbruk såsom de teoretiskt och praktiskt kunskapsrika män de äro. På den grundvalen skulle dessa sakkunniga icke bliva jordbrukarnas så att säga officerare utan deras kamrater. Detta är kontentan av det hela. Och man må resonera på vilket sätt som helst så är det säkert, att skulle med de nu verkställda prissättningarna en liknande kris inträffa som den vi genomgått, så skulle misstroendet säkert bliva lika stort, som det har visat sig vara under den gångna kristiden. Därför är det förundransvärt, att man icke kan få söka åstadkomma en undersökning i detta hänseende, som kunde hava sin grund i det praktiska livet och i och med detsamma få fram vederhäftiga siffror, som icke av någon kunde jävas.

Jag skall icke upptaga kammarens tid med någon längre kritik, utan jag vill endast härmed yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till min i ärendet avgivna motion.

Herr Johansson i Uppmälby: Herr vice talman, mina herrar! Den föregående ärade talaren har ju jämte en medmotionär väckt en motion i denna kammare, i vilken motion de hemställa om, att vi inom varje län skulle anordna försöksgårdar under auktoritativ sakkunskaps ledning. Och detta skulle medföra en kostnad, som av dem beräknas uppgå till 1,500,000 kronor. Utskottet har icke kunnat gå med på detta, och utskottet har därvid varit så gott som enigt. Endast en ledamot, tillhörande första kammaren, har avgivit en blank reservation, och jag vet icke, om han egentligen har menat något vidare med detta. Men han var ju motionär, ifrån första kammaren, och kunde väl därför icke godtaga det resultat, vartill utskottet här kommit.

Ang. anordnande av försöksjordbruk m. m. (Forts.)

Jag vill då för det första säga, att om man skulle anordna dylika försöksgårdar, vilka skulle ledas, som den ärade motionären uttryckte sig, av de sakkunniga, som där skulle bedriva jordbruk, så misstänker jag att detta skulle komma att bliva ett jordbruk, vilket man icke kunde säga vore ett normalt jordbruk. Vi hava redan försöksgårdar i de norrländska länen. Visserligen ligger det något annorlunda till där, men man skall där utöva praktiska jordbruksförsök. Dessa små försöksgårdar i de nordliga länen hava emellertid visat, att de draga en ofantligt stor kostnad. Jag förstår mycket väl, att den ärade motionären vill hava fram produktionssiffror, som skola visa i vad mån jordbruket äger bärkraft. Men det är tvivelaktigt, om man når detta genom dylika försöksgårdar. Jag har den uppfattningen, att det därvid icke kommer att bliva normala typer. Det är nämligen klart, att om dessa skulle drivas av sakkunniga, så komme de att även bliva föremål för vissa experiment, som kosta mycket pengar, och man får nog icke därvid fram det, som man vill hava fram.

Jag tycker för övrigt, att den ärade motionären skulle kunna känna sig tillfredsställd genom de åtgärder, som redan äro vidtagna för att utröna produktionskostnaderna vid jordbruk. Och det synes åtminstone icke nu vara något skäl att bifalla denna motion, då en utredning pågår, som icke är slutförd, utan som nu pågått under år 1919 och skall fortsätta under 1920 och 1921. Denna utredning är ju även lagd så, att den upptar olika distrikt av landet, ifrån södra Sverige och upp till övre Norrland, tillsammans sex olika distrikt. Den upptar även jordbruk av olika storlekar. Staten anslår ju för övrigt även medel för ordnande av bokföring inom det mindre jordbruket. Och nog synes det mig, som om man med detta borde kunna få fram siffror, vilka något så när — jag vill icke säga fullständigt riktigt, ty jag tror, att det blir mycket svårt — men något så när kunna visa produktionskostnaderna inom olika delar av landet. Jag tycker, att man så länge denna utredning ännu pågår och innan man således fått se, vilka resultat den kommer till, icke böra kasta fram ett nytt system för att få det, som motionären här begär.

Jag skall, herr talman, icke uppehålla kammarens tid längre. Jag skall inskränka mig till att be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Sköld: Herr vice talman, mina herrar! Jag tycker för min del, att jordbruksutskottet varit synnerligen orättvist gentemot *mig*. I allmänhet är det ju så, att man tycker, att ett utskott far otrevligt fram, när det går åstad och avstyrker en motion. Nu skulle man ju sålunda kunna tycka, att utskottet varit litet strängt gentemot herr Carlström. Men jag ber herrarna observera, att den Carlströmska motionen egentligen gäller mig.

Herr Carlström har ju varit så innerligt snäll och människovänlig att i denna motion föreslå, att bl. a. herr Fabian Månsson och

Ang. anordnande av försöksjordbruk m. m. (Forts.)

jag skulle få vardera ett medelstort lantbruk på mycket billiga och förträffliga villkor. Jag förstår icke, varför jordbruksutskottet kan hava något emot detta. Det bör väl vara en i högsta grad människovänlig gärning. Jag har undrat rätt mycket på, varför herr Carlström särskilt utsett herr Fabian Månsson och mig till denna utmärkelse, varför det just skulle vara vi två, som gynnades på detta enligt mitt sätt att se mycket förträffliga sätt. Jag har icke kunnat finna ut det utan har fått gissa mig fram. Och möjligtvis ligger sanningen i några ord i herr Carlströms motion. Det står nämligen på en rad i denna så här: »Fraserna och munvädret måste sopas bort och de hårda händerna till.» Nu undrar jag, om herr Carlström menar, att de nuvarande jordbrukarna äro frasernas män, och därför böra de sopas bort. Och i stället skulle herr Fabian Månsson och jag komma med de hårda händerna. Jag vill icke för min del påstå, att detta är oriktigt. Ty det torde vara så, att både herr Fabian Månsson och jag hava hårda händer, och det är möjligt, att herr Carlström kunnat konstatera detta vid något tillfälle, då vi händelsevis av något misstag kommit att ta honom i hand.

Jag skall icke gå vidare in på denna sak utan skall genast sluta. Det kan ju icke riktigt passa sig för mig att framställa något yrkande om bifall till motionen. Man brukar ju icke i allmänhet så utmanande tala å egna vägnar. Därför, herr talman, får jag inskränka mig till att icke hava något yrkande.

Herr Carlström: Herr talman, mina herrar! Jag skall icke hålla något långt begravningstal över de motioner, som ha föranlett detta utskottsbetänkande. Jag skall vänta med att säga det mesta av vad jag ville säga i denna fråga, till dess fjärde tillfälliga utskottet blir i tillfälle att framlägga sitt betänkande rörande en motion av en socialdemokrat, nämligen herr Vahlstedt, vilken motion i viss mening går i samma riktning, som de här föreliggande motionerna. Jag skall därför inskränka mig till att säga några ord.

Det är tydligen icke blott herr Månsson i Backa, herr Edberg och jag, som blivit besvikna genom detta utlåtande, utan även herr Sköld. I avseende å själva sakfrågan skall jag emellertid endast säga, att den tanke, som jag i denna motion framkastat i kanske litet för kraftiga ordalag och som nu berört herr Sköld på ett sätt, att han känner sig både glad och ledsen däröver, ligger det ändå ett betydligt mått allvar. Och varför? Jo, ute i landet har man i många år hört talet om hur »bönderna sköta sig». Det är märkvärdigt, att bönderna, det är ett folk, som man tyckes få säga litet vad man vill om. Man påstår, att jordbruket är en härlig näring. Det älskar varenda kotte här i landet. Men älskar man bönderna också? Nej, dem anser man vara litet tröga, slöa och efterblivna. Tänk, säger man, om de gjorde, som jordbrukslärarna och de sakkunniga säga! Då skulle landet flyta av mjölk och honung och bli det härligaste land, man kunde tänka sig. Och tänk, säger litet var, arbetaren och hans hustru, professorn och hans fru, tänk om man hade ett litet jordbruk, vad det skulle vara härligt. Att få leva tillbakadraget och lugnt

och icke behöva slita, som man nu gör. Det hör man så ofta, att det icke är underligt, om bönderna bli utledsna på det.

Ang. anordnande av försöksjordbruk m. m. (Forts.)

Och det är icke nog med att man hör den sången ute i landet. Den förekommer till och med i riksdagen. Herr Fabian Månsson är ju en originell man och använder ofta sina vapen utan att ha så mycket mening med det, men herr Sköld är en »allvarlig» människa, som tar sakerna djupsinnigt. Vare sig han yttrar sig om jordbrukets produktionskostnader eller religionen och bibelns sagor eller om nativiteten och dess uppryckning genom vasaorden, finner man alltid stor sakkunnighet hos den mannen. Och om det inträffar att jordbrukarna i denna kammare våga yttra sig i jordbruksfrågor, nog ser man det där leendet i herr Skölds ansikte, som betyder: *Jag* sitter inne med den verkliga sakkunskapen, men *ni* veta för litet.

Nu tycker jag det är ett lämpligt tillfälle för Sveriges riksdag att låta herr Sköld, herr Fabian Månsson och andra verkligen träda till det hårda, praktiska jordbruket och visa, vad de vilja och kunna. Då kanske man kunde slippa en del fraser och munväder sedan. De penningar, man använde till det ändamålet, skulle vara väl använda.

Jag skall, som sagt, herr vice talman, icke i dag gå djupare in på dessa frågor, men det skall bli en intressant debatt i kammaren, då fjärde tillfälliga utskottet kommer med det utlåtande, jag nämnde. De borgerliga medlemmarna i detta utskott komma säkerligen att tillstyrka den motion, socialdemokraten herr Vahlstedt i det fallet väckt. Men jag tycker det vore ganska underligt, om vi icke skulle få även socialdemokraterna med oss. Man har från det hållet till och med talat om att jordbruket skulle dragas in och att staten skulle taga hand om det, men, mina herrar, vad menar man? Skulle man icke då först, innan den dagen kommer, försöka få reda på hur detta skulle utfalla. Det skulle vara ytterst intressant att få se ett exempel.

Nu har jag icke lagt min motion ur den synpunkten. Den går ut på att de, som tala så vackert om huru Sveriges bönder skulle göra och hur de nu bära sig åt, skulle i handling bevisa sitt tal. Det vore väl inte så farligt.

I första kammaren har man gjort sig lustig över att jag väckt en motion om att de osakkunniga skulle få taga hand om jordbruket och experimentera på detta område. Men, mina herrar, är herr Fabian Månsson osakkunnig? Är herr Sköld osakkunnig? Hur våga då herrarna yttra sig här i kammaren som sakkunniga?

Det där talet, som vi hört här i kammaren om att Sveriges lantbrukareungdom skulle börja få för fina händer, så att den icke skulle göra sin plikt längre, det vill jag på det bestämdaste tillbakavisa. Jag vill se de händer, som äro hårdare än den jordbrukande ungdomens händer, och jag vill se vem som reellt sett gör en djupare och större insats i Sveriges näringsliv, än just denna lantbrukareungdom gör.

Jag tror, att åtgärder måste vidtagas, så att vi få klart för oss, huru det är på jordbrukets område. Man har länge talat om emigrationen och flykten från landsbygden till städerna, och man vill ha bort den. Ja, mina herrar, vad är det, som kanhända djupast är or-

Ang. anordnande av försöksjordbruk m. m. (Forts.)

saken till denna emigration och denna flykt? Jo, orsaken ligger nog däri, att det tunga och hårda arbetet i jorden varit för litet betalt under de senaste trettio åren i jämförelse med andra näringars arbete, och så frågar man, varför ungdomen flyttar ifrån landsbygden till städerna. Men om man vill fastslå exempel, om man vill såsom den andra här föreliggande motionen syftar till, att staten själv skall visa, att *så* bär det sig att odla svensk jord genom att t. ex. anställa en inspektor, som leger folk efter de vid det enskilda jordbruket vanliga grunderna, och om man vill ha fram de siffror, som därigenom skulle komma fram, då säger man, att icke heller det går för sig. Varför icke? Jo, därför, att man icke *vill* veta sanningen.

Herr Johansson i Uppmälby sade i sitt anförande nyss, att sådana jordbruk, som herr Edberg och herr Månsson i Backa begära, icke skulle bli normala. Varför icke det då? Finnes det intet normalt folk i Sverige, som kan uppbringas för detta ändamål, och finnes icke lika stora möjligheter för dessa som för enskilda att tillämpa sina idéer i praktiken, eller är det så, att sakkunskapen är oduglig för ett räntabelt bedrivande av jordbruket? Är det icke så, då böra vi ha rätt att fordra, att denna sakkunskap träder till och gör sin klara skyldighet?

Herr vice talman, jag har intet yrkande att göra.

Herr Johansson i Uppmälby: Herr vice talman! Då den ärade motionären icke gjort något yrkande, kunde det kanske vara överflödigt att jag yttrade mig vidare. Jag trodde, han skulle anmärka på att utskottet icke bestått hans motion med någon motivering, men han tycktes vara nöjd med att motionen begravdes i stillhet. Det hade ju varit trevligt, om herr Sköld icke ingripit utan det kunnat gå på samma sätt här som i första kammaren.

Emellertid må det förlåtas mig, om jag säger, att jag betraktar herr Carlströms motion som något, som man brukar kalla en okynnesmotion. Något annat kan det icke vara. Herr Carlström förutsätter, att, ifall man överlämnade jordbruk åt personer, som icke voro jordbrukare, skulle dessa få se, att det icke är så roligt, att vara jordbrukare. Ja, men vi bönder klaga ju ofta över t. ex. den industri, som förser oss med de maskiner, vi behöva. Tänk om industriens män skulle komma och säga: Vi skola inrätta en försöksverkstad, men dit få icke komma några industriarbetare utan endast bönder, som aldrig arbetat i industrien, så få de väl se, dessa bönder, huru billiga och bra maskiner, de kunna åstadkomma. Jag tror, att både herr Carlström och jag, om vi komme till den verkstaden, skulle åstadkomma ett mycket dåligt resultat som industriarbetare.

Jag tror, det vore bäst, om man läte sig ledas av det gamla ordspråket: »När var och en sin syssla sköter, då går allt väl, evad oss möter.» Men om herr Carlström vill, att man skall taga industriarbetare, som i ungdomen varit vid jordbruket, vill jag fästa herr Carlströms uppmärksamhet på, att industriarbetarna icke äro

Ang. anordnande av försöksjordbruk m. m. (Forts.

något till detta land importerat folk. Vilka äro våra industriarbetare? Jo, såvitt jag kunnat förstå, i de flesta fall bondesöner, statarbarn, som gått till industrien på grund därav, att det varit för trångt på jordbrukets område, och att industrien kunnat betala litet mera, och kanske därför, att vi haft en alldeles bakvänd jordpolitik i detta land, så att det ej funnits möjlighet för den att få en egen torva för den, som ej haft kapital eller något annat än ett par starka armar att lita sig till. Det är ej möjligt för sådana att komma till något välstånd, förrän de äro utslitna, eller att med sina armars hjälp skaffa sig kapital.

Jag tror emellertid ej att man skall kasta ut det stridsäpplet mellan industriarbetarna och jordbrukarna. Vi skulle må bra alla parter i detta land, om vi lärde oss förstå varandra och begripa, att den ena klassen behöver den andra, likaväl som det ena kugghjulet griper in i det andra. Sådant är vårt samhälle, och då tror jag ej, att man vinner mycket med att skriva motioner med den motivering, som herr Carlström gjort. Och i utskottet var det ingen, icke ens någon av herr Carlströms partikamrater, som ansåg lämpligt att i utlåtandet föra in motionens motivering, utan man ansåg, att det vore bäst att låta den dö i stillhet.

Herr Carlström: Herr talman! Den föregående ärade talaren yttrade sig i sitt sista anförande om min motions motivering. Och jag går gärna med på, herr Johansson i Uppmälby, att den var litet knagglig. Men var fågel sjunger efter sitt näbb, och jag har för övrigt skrivit motioner med långa och vackra motiveringar, och jordbruksutskottet har sökt få även dem begravna i stillhet, så att, vad motiveringen beträffar, tror jag ej, att jordbruksutskottet fäst sig synnerligen därvid. Jag har ej heller yrkat bifall till motionen, men det kanske herr Johansson icke märkt. Jag ansåg det överflödigt under rådande förhållanden. Men då herr Johansson kommer och säger, att jag vill, att folk, som icke äro jordbrukare, skola skaffa sig mindre jordbruk, för att de skola få se, »att det ej är så roligt», så vill jag säga, att det icke är så. Jag vill, att de skola göra det, därför att jag vill, att de skola få roligt! Men så säger han å andra sidan: »Hur skulle det gå, om vi bönder skulle gå till industrien, och börja tillverka maskiner och redskap?» Har herr Johansson hört bönderna vända sig till industrien och säga, att industriarbetarna ej kunna tillverka maskiner, och att om bönderna själva gjorde dem, så skulle de bli vackrare och billigare o. s. v.? Så ha vi bönder aldrig yttrat oss om Sveriges industriidkare. »När var och en sin syssla sköter», herr Johansson, och ej knotar på andra, då går det bäst. Så sade herr Johansson det att detta, att ungdomen går från jordbruket till industrien, beror på, att det är för trångt på jordbrukets område. Vad är då meningen med egnahemsrörelsen, och att de skola komma tillbaka till landsbygden, om det är för trångt där? Häri finnes ju ingen logik. Så sade herr Johansson, att man ej skall kasta ut ett stridsäpple. Ja, herr

Ang. anordnande av försöksjordbruk m. m. (Forts.)

Johansson, det kan hända, att det är hårda ord, som jag sagt i min motion, men, herr Johansson, jag har ej kastat handsken, men jag har ett sådant temperament, att jag tar upp den om den kastats. Vem har försökt få till stånd förståelse på området? Ha dessa arbetare lagt sig vinn om förståelse, har herrskapsfolket lagt sig vinn om att förstå bönderna? Nej, det tror jag icke att de ha gjort, utan de för sin del anse sig ha reda på, hur bönderna borde sköta sig, och hur bra det bär sig. Men när det gäller praktiska livet, veta de ej, vad det vill säga. Jag skall ej uppehålla tiden längre, men jag vill säga, att det är förunderligt, att en socialdemokrat i kammaren kan stå upp och tala på detta sätt, då man vet, att det ingår i det socialdemokratiska programmet att på ena eller andra sättet i framtiden övertaga de större jordbruken i landet. Men när en motionär kommer här i riksdagen nu och begär, att man skall försöka sig på det och se, hur det lyckas, och å andra sidan genom dessa experiment försöka få de missförhållanden, som nu råda mellan producenter och konsumenter, borteliminerade, kommer man från det hållet och säger, att man icke är villig följa med och att detta är att ställa till med beskyllningar. Nej, herr Johansson, jag vill icke det; jag vill att bönderna skall vederfaras rättvisa, och att de personer skola göra ett försök i praktiska livet, som nu tala så stort om böndernas möjligheter.

Herr Persson i Bramstorp: Herr vice talman, mina herrar! Då jag läste motionen, fick jag den uppfattningen, att man med dessa motioner avsett att få i gång ett försök, hur statsdrift skulle bära sig vid jordbruket. Av de anföranden, som hållits här av en av motionärerna, herr Månsson i Backa, fick jag en annan uppfattning, nämligen att det ligger något annat bakom. Herr Månsson i Backa sade, att vi skulle genom anordnande av ett större och ett mindre jordbruk i varje län, som skulle skötas av verkliga sakkunniga, jordbrukskunniga personer, få fram den verkliga produktionskostnaden, som ju så ofta, då det talas därom i kammaren, ställes i tvivelsmål. Jag kan ej dela herr Månssons uppfattning i detta avseende. Det är för mig alldeles otänkbart, att vi med de olika förhållanden, som råda inom ett län skulle tänka oss att med *ett* större och *ett* mindre jordbruk få fram den verkliga produktionskostnaden. Skola vi få fram den verkliga produktionskostnaden, får den baseras på många olika jordbruk, jordbruk som bedrivas under helt skilda förhållanden. Jag tänker på mitt län. Det är så abnormt stor skillnad på jordbrukets bärighet i olika fall och de olika jordbrukarnas möjligheter att producera det ena och det andra, så att jag kan ej få någon annan uppfattning, än att, om man skall komma fram till en verklig produktionskostnadsberäkning, måste det icke begränsas till ett eller två jordbruk, därav ett större och ett mindre, i varje län. Det står för mig som en gåta, hur det skulle ske. Emellertid äro utredningar om produktionskostnaden alltid bra i och för sig och nödvändiga i många hänseenden. Men det förvånade mig litet, när den ärade motionären påpekade, att då skulle vi få ett verkligt resultat. Då menar herr

Månsson i Backa, att trots kristidens avveckling skulle vi ha tillbaka de kommissioner, vilka många i kammaren med samma uppfattning som herr Månsson i Backa så mycket bekämpat. Vi kunna naturligtvis icke, om vi skola bygga vår produktion på våra leveranser till staten, tänka oss något annat sätt än att ha ett särskilt organ, som köper in varorna. Om man vill säga, att så och så mycket kostar det att producera den eller den varan och då skall priset bli det och det, då måste det bli statsmonopol på importen eller en kommission, som reglerar det hela. Då duger således icke den fria affärsföretagsamheten. Jag tyckte mig av herr Månssons anförande kunna konstatera, att herrarna nu ändrat uppfattning därhän, att det ej är så galet med kommissionerna, som vi tidigare ansett. Jag tror dock, att vi ej skola slå in på kommissionsväsendet, då vi nu en gång kommit ifrån det.

Ang. anordnande av försöksjordbruk m. m. (Forts.)

Herr Nilsson i Vibberbo: Herr talman! Vi ha under kristiden fått uppleva, att vårt arbete till produktionens höjande icke av konsumenterna blivit erkända, och man har också från det hållet ansett, att priserna varit alltför höga. Genom ett bifall till den nu föreliggande motionen och genom inrättande av sådana försöksanstalter som motionen anger skulle man komma till klarhet om denna produktionens verkliga kostnader. För att få frid i samhället är det — det säger jag bestämt — ingen annan utväg än att gå i författning om att söka utröna de verkliga priserna på produktionskostnaden. Men det är alldeles klart, att om en sådan försöksanstalt skall inrättas, så måste den ställas under ledning av en sakkunskap, som konsumenterna godkänna, ty den sakkunskap, som vi jordbrukare äga, skulle därvidlag icke komma att godkännas; det måste vara agronomer. Det förhåller sig nämligen så, att inom jordbruket är det så många faktorer, som måste beaktas men som konsumenterna icke känna till eller förstå. Där försiggår ett arbete från morgon till kväll, ett arbete utomhus och även inomhus av våra hustrur och våra barn, ett arbete, som konsumenterna icke känna till, men genom en sådan försöksanstalt kunde man bättre taga hänsyn härtill och lära sig att räkna med dessa faktorer.

Herr Johansson i Uppmälby talade om de jordbruksutredningar, som för n. v. utföres. Vi äro tacksamma för dessa, men de gå icke ut på att visa de verkliga produktionskostnaderna utan på att visa, vad jordbruket kan giva med den eller den gödslingen, med den eller den anordningen. Men det är något helt annat än vad motionen syftar till. Motionen syftar till de verkliga produktionskostnaderna, men de nu gjorda produktionsförsöken gå ut på att visa vad som kan frambringas ur jorden.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till motionen.

Herr Månsson i Backa: Herr talman! Det slog mig med förvåning, när herr Johansson i Uppmälby sökte göra gällande, att sakkunskapen vore onormal. Men vem är det, som egentligen åstadkommit bestämmelserna, då det gällt minimipriser och maximi-

Ang. anordnande av försöksjordbruk m. m. (Forts.)

priser o. s. v. Jo, det har varit den s. k. sakkunskapen. Då är det icke underligt, att vi haft det så knalt i vårt fattiga land, när sakkunskapen är onormal.

Sedan sades det av en annan talare, att jag genom detta förslag skulle verka för kommissionernas återinförande. Det kan jag icke finna. Jag kan icke förstå, hur man kan komma till ett sådant resultat. När staten driver elektrisk rörelse o. s. v., utan någon kommission, så behöver det väl icke bliva kommissioner för att staten skall driva ett sådant jordbruk för att man därigenom skall få fram produktionssiffrorna. Det kan jag icke alls förstå.

En sak, som i detta sammanhang även torde böra vidröras, är, att härvidlag är det, som allaredan av herr Nilsson i Vibberbo påvisats, icke fråga om något experimenterande, utan det är fråga om den normala jordbruksdriftens principer. På ett ställe passar *den* odlingen och på ett annat ställe *den* odlingen. Vi behöva prissättning på alla våra produkter. Det är det vi vilja ha fram, och det anser man vara så märkvärdigt. Man fantiserar om förstatligande på alla möjliga områden, men när det gäller ett sådant här litet försök vill man icke vara med. Jag är icke någon ivrare för statsdrift, men jag anser dock, att vi böra lära oss, om det på jordbrukets område går att genomföra statsdrift. Det är mycket, som jag trott icke skulle gå, men sedan har det i det levande livet visat sig, att det gått förundransvärt bra. Jag vill alltså, att det genom försök må utrönas vad som kan göras och vad som icke kan göras.

Jag vidhåller mitt föregående yrkande.

Herr Sjöblom: Herr talman! Sedan jag varit i tillfälle att åhöra diskussionen här i kammaren, skulle jag icke ett ögonblick tagit kammarens uppmärksamhet i anspråk, om jag icke ansett det vara nödvändigt att säga det, att då motionärerna i ena fallet påstå, att man borde utröna de verkliga produktionskostnaderna, och i det andra, att detta borde ske genom att anställa dem, som vore mindre lämpliga till jordbrukare, då leder man här i kammaren diskussionen in på en väg, där den icke hör hemma. Ty alla borde väl vara överens om, att räntabiliteten beror icke på jordbrukets läge och icke på ett försöksjordbruk utan på vem som sköter jordbruket. I ena fallet gör en jordbrukare konkurs, och i det andra fallet erhåller en annan jordbrukare, som arbetar under precis samma betingelser som den andre, en god förtjänst på sitt jordbruk, beroende på den initiativkraft och den förmåga, varmed jordbruket skötes. Därför synes mig denna debatt sväva i det blå, den har ingen grund för sig.

Jag tror därför, herr talman, att utskottet handlat fullständigt riktigt, då den avslagit denna motion.

Herr Carlström: Herr talman! Den siste ärade talaren, som för övrigt var ganska »saklig», sade, att denna motion icke var värd att behandlas här i kammaren, ty det fanns ingen mening i densamma. Jag vill icke säga, om herr Sjöblom kan avgöra den saken så där på rak arm. Men nu säger herr Sjöblom också, att det

beror icke på jorden, huruvida det svenska jordbruket bär sig eller icke, utan det beror på personligheten. Och om staten skulle bruka jorden för sin räkning, så kan naturligtvis icke staten uppbringa sådana där duktiga personer — jag förmodar, att detta var herr Sjöbloms mening — utan då går det hela i putten. Men är det så, att det bara är bland jordbrukare som det finnes duktigt folk, varför bliva icke då dessa duktiga jordbrukare bättre betalta, då våra andra arbetare betalas så bra, i synnerhet sedan vid fabrikerna införts kollektiva avtal, även om de icke äro dugliga? Något motsvarande finnes ännu icke vid jordbruket.

Ang. anordnande av försöksjordbruk m. m. (Forts.)

Nu säger man, att framgången beror på förmågan hos den, som leder. Men den beror väl också på folket. Är detta duktigt, så går det bra, eljest går det dåligt. Jag tror därför, att herr Sjöbloms med så stor pondus framhållna sakkunskap icke är hållbar, ty jag kan icke se annat än att då staten kan driva järnvägar, elektriska verk och andra företag och göra detta, efter vad herrar socialdemokrater påstå, lika bra som enskilda, staten skall kunna driva jordbruk också. Jag tror sålunda, att just *det* är »att fara i det blå», när man säger, att detta är omöjligt.

För övrigt vill jag säga, att här i kammaren i dag motståndarna till detta förslag gått förbi själva den grundtanke, som jag i min motion velat framhålla. Och den är — det vill jag ännu en gång uttala — att för att förhållandet mellan producenter och konsumenter skall bliva bättre, för att de bättre skola förstå varandra, är en sådan åtgärd som denna nödvändig.

Härmed var överläggningen slutad. Herr vice talmannen framställde till en början propositioner beträffande motionerna nr 54 i första kammaren och nr 83 i andra kammaren, nämligen dels på bifall till utskottets hemställan i vad densamma avsåge berörda motioner, dels ock på avslag å utskottets hemställan i denna del samt bifall i stället till omförmälda motioner; och förklarade herr vice talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 28 i vad den avser motionerna nr 54 i första kammaren och nr 83 i andra kammaren, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets hemställan i denna del, bifallit berörda motioner.

Omröstningen utföll med 112 ja mot 30 nej; och hade kammaren

Ang. anordnande av försöksjordbruk m. m. (Forts.)

alltså bifallit utskottets hemställan i vad den avsåge förevarande motioner.

Vidare blev efter av herr vice talmannen given proposition utskottets hemställan, i vad den avsåge motionen nr 129 i andra kammaren, jämväl av kammaren bifallen.

§ 33.

Föredrogos vart efter annat jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för kvinnliga biträdet hos domänstyrelsen A. M. T. Liljegren att övergå å ny lönestat för kvinnliga biträdesbefattningar hos styrelsen;

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyte av mark mellan kronan och Stora Kopparbergs bergslags aktiebolag; och

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ökat statsbidrag till jordbrukskassor.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 34.

Vidare föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar.

Punkterna 1—6.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 7.

Lades till handlingarna.

Punkterna 8—10.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 35.

Härefter föredrogos vart för sig jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av Vadstena krigsmanshuskassa tillhöriga hemmanet 1 mantal Övertorp nr 2 Östergården i Bjälbo socken av Östergötlands län; och

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § i lagen den 24 juli 1903 angående vård av enskildas skogar.

Vad utskottet i nämnda utlåtanden hemställt blev av kammaren bifallet.

§ 36.

Herr *Leander* avlämnade en av honom och herr *Werner* undertecknad motion i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 208, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av §§ 4 och 12 i förordningen den 18 juni 1909 om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring m. m.

Denna motion, som erhöll ordningsnumret 352, blev på begäran bordlagd.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4,40 e. m. för att åter sammanträda kl. 7 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

In fidem
Per Cronvall.